IMT Nuremberg Archives

H – 4312

International Court of Justice

H4312 – 0002

DOC. R.F. N° 123

Rapport officiel du Gouvernement de ~~Norvège~~ Hollande.

INTERNATIONAL MILITARY TRIBUNAL
NURNBERG, GERMANY
Exhibit RF 123
Filed Jan 21, 1946

Filed Jan. 21, 1946

345698

H4312 – 0003

De Duitsche bezetting van Nederland en de financieele ontwikkeling van het land gedurende de jaren dier bezetting

---

DUTCH DELEGATION E 103 I

Hoewel de toestand der Rijksfinanciën in de laatste reeks van jaren, die aan den wereldoorlog vooraf gingen, niet vrij van gebreken was, mag toch geconstateerd worden, dat Nederland tot de welvarende, financieel gezonde en kapitaalkrachtige landen behoorde. Met de overzeesche gebiedsdeelen vormde het een wereldrijk, dat eene belangrijke rol op de internationale markten vervulde. Dit geldt zoowel de goederenmarkt als de geld - en kapitaalmarkt. In het internationaal verkeer bewees het aanmerkelijke diensten. Zijne bevolking, arbeidzaam en spaarzaam van aard, trok aanzienlijke inkomsten uit haar vergaard kapitaalbezit.

Het behoorde tot de groep der crediteurlanden en kon zich veroorloven ter voorziening in de behoeften van zijne dichte en sterk stijgende bevolking, eene aanmerkelijk grootere waarde aan goederen in dan uit te voeren. Zijne industrie vertoonde eene krachtige ontwikkeling; een groeiend deel der inwoners vond in de industrieele bedrijfstakken zijn bestaan. Zijn landbouw, hoewel steun behoevend in een wereld, die aan de vrije uitwisseling van producten steeds talrijker en ingrijpender belemmeringen in den weg legde, stond op een hoog peil.

Nederlandsch-Indië, het belangrijkste der overzeesche gebieden, bracht een aanmerkelijk aantal belangrijke producten voort, die op de wereldmarkt afzet vonden. Het Nederlandsch-Indische bedrijfsleven en de arbeid der inheemsche bevolking wierpen goede vruchten af, die een bevredigenden levensstandaard waarborgden en eene redelijke belooning opleverden voor het aanzienlijke kapitaal, dat in dit gebiedsdeel belegd was en op niet minder dan 4 milliard gulden geschat werd.

De Nederlandsche sociale voorzieningen, woningtoestanden en gezondheidszorg voldeden aan hooge eischen.

Zoo was, in enkele woorden geschetst, de toestand, waarin Nederland verkeerde, toen het brute geweld, zonder dat houding of gedragingen van de Nederlandsche bevolking en Regeering eenige aanleiding daartoe konden opleveren, ons land in den maalstroom van den wereldoorlog en zijne verschrikkingen stortte. Hierop volgden van 14 Mei 1940

B 456.9

tot 5 Mei 1945 de vijf bezettingsjaren, die voor land en volk het tijdvak van het zwaarste lijden en de diepste ellende beteekenden, dat in zijne geschiedenis valt te boekstaven. Lijden en ellende in toenemende mate en in alle opzichten.

Dit geschrift bedoelt eene beschrijving te geven van de gevolgen der bezetting voor de financiën van het Rijk. Hierbij sta voorop, dat Nederland uitzonderlijk zwaar getroffen werd door de instelling van een Duitsch burgerlijk bestuur, dat in steeds toenemende mate in de Nederlandsche volkshuishouding en haar financieel bestel doordrong, zich in meer en meer ongebreidelde roofzucht uitleefde en het land, zijne bij het uitbreken van den oorlog ongekend groote voorraden, zijne geld- en kapitaalbronnen en zijn productie-apparaat geheel in dienst stelde van Duitschland ook zonder dat de oorlogvoering daartoe slechts een schijn van rechtvaardiging kon opleveren. Het zooeven bedoelde Duitsche burgerlijk bestuur stortte en steeds toenemend aantal hoogere of lagere functionarissen over zijn prooi uit; elk Departement, elke tak van overheidsbestuur en van overheids- en particulier bedrijf kreeg zijn referenten en andere Duitsche titularissen, die met den bekenden Duitschen dienstijver en de niet minder bekende Duitsche zucht om zich gewichtig en onmisbaar te maken, hun bemoeienissen met de Nederlandsche samenleving, bestuursvoering, bedrijfsvoering, kortom met het geheele Nederlandsche raderwerk tot in alle bijzonderheden geleidelijk in een sneller wordend tempo uitstrekten. Natuurlijk werd daarbij op het Duitsche stramien geborduurd; wat uit Duitschland kwam was alleen reeds uit dien hoofde aanbevelenswaardig; het werd onder toenemenden druk aan Nederland opgelegd zonder rekening te houden met de in Nederland gegroeide toestanden en regelingen, die in verschillende opzichten den voorkeur verdienden en aan de geaardheid en mentalitait van het Nederlandsche volk beantwoordden.

Dit alomvattend systeem van penetratie en indirecte inlijving werd uitgevoerd en toegepast onder de leiding van den Rijkscommissaris Seyss-Inquart en zijne Commissarissen-Generaal. Van dezen behoeft in dit financieel overzicht slechts de naam van den commissaris-generaal voor financiën en economie Fischböck genoemd te worden. Deze man vertoonde reeds spoedig het streven, dat hem in werkelijkheid bezielde; helaas bezat hij ook de capaciteiten, die hem in dat streven

B 45700
H4312 – 0004

deden slagen. Het onderstaande zal hiervan de bewijzen leveren.

Teneinde de ontwikkeling der financieele positie van een land gedurende een bepaald tijdvak zoo duidelijk en beknopt mogelijk in het licht te stellen, dienen de voornaamste factoren, welke die positie bepalen, aan het begin en aan het einde van dat tijdvak in hunnen beteekenis en omvang uiteengezet te worden. Hierbij sluit zich als vanzelfsprekend aan de vermelding van de gestie, welke die beteekenis en omvang bepaalde, en van de verantwoordelijkheid voor en de beweegredenen tot die gestie.

Voor behandeling komen dan achtereenvolgens in aanmerking:

1e. de uitgaven en verplichtingen, welke op den Staat gelegd zijn;
2e. de wegen, langs welke de gelden, voor het betalen van die uitgaven en het nakomen van die verplichtingen verkregen zijn;
3e. de resultaten, tot welke een en ander geleid heeft voor
   a) den druk der belastingen en heffingen;
   b) de ontwikkeling en samenstelling der Staatsschuld.
4e. de toestand van het geldwezen en in het byzonder van het centrale lichaam - de circulatiebank.

Het zal wellicht de aandacht trekken, dat in de vorenstaande korte opsomming niet afzonderlijk melding gemaakt wordt van de schade en achteruitgang, die veroorzaakt zijn door vernielingen, vordering van goederen, oplegging van "geldstraffen", onmogelijkheid om het bezit op peil en in redelijken staat van onderhoud te handhaven (de z.g. desinvesteering), oorlogsschade, directe roof van bezittingen zonder vergoeding en het wegvoeren van Nederlandsche arbeiders naar Duitschland. Al deze zeer belangrijke factoren behooren, naar het voorkomt, hunne volle bespreking te vinden in eene beschrijving van de economische gevolgen van de bezetting, al zal het onderhavige geschrift in zijn cijfermateriaal uit den aard der zaak ook aan die factoren, voor zoover noodig, aandacht schenken.

B 45701
H4312 - 0005

Voor een juist inzicht in de financieele ontwikkeling is het noodig het bezettingstijdvak in twee deelen te splitsen; het eene loopt van den aanvang van de Duitsche overheersching, dus van de capitulatie op 14 Mei 1940, of van de komst van het burgerlijk bestuur op 28 Mei 1940 tot 1 April 1941; het tweede omvat de periode sinds laatstgenoemden datum tot de nederlaag en de capitulatie van Duitschland op 5 Mei 1945.

Gedurende het eerstgenoemde tijdvak gelden nog zekere remmen door de handhaving van het clearingsysteem en de deviezengrens, door minder bekendheid van de Duitschers met de Nederlandsche toestanden en administratie en door een sterkeren afweer van de zijde van het Ministerie van Financiën en de Nederlandsche Bank. Deze afweer veranderde in hartelijke en volledige medewerking van de leiding van dat Ministerie en van den President dier Bank toen Rost van Tonningen met die leiding en dat Presidentschap belast werd.

Op de zooeven aangeduide splitsing zal hierna meer in bijzonderheden worden teruggekomen.

Bij de beoordeeling van hetgeen met den vorenbedoelden weerstand viel te bereiken, dient in het oog gehouden te worden de bepaling in het capitulatie-verdrag, die aan de Reichskreditkassenscheine, het voor gebruik in de bezette gebieden door Duitschland in het leven geroepen en aan geenerlei limiet gebonden papiergeld, de hoedanigheid van wettig betaalmiddel tot elk bedrag in die gebieden toekende. Deze bepaling gaf met één slag aan den bezetter volledige financieele zeggenschap. Dat het publiek van de Reichskreditkassenscheine zoo weinig bemerkte, doet aan deze zeggenschap niets af. Zij werden teneinde de Nederlandsche geldcirculatie zooveel mogelijk van vreemde smetten vrij te houden, van den aanvang af door de Nederlandsche Bank voor rekening van den Staat, overgenomen en in Nederlandsch ruilmiddel omgezet.

Als middel om den weerstand van Nederlandsche zijde te breken, of, zoo noodig, te omgaan, was de toelating als wettig betaalmiddel van de Reichskreditkassenscheine echter niet minder doeltreffend. Bij herhaling werd het dreigement gebezigd, dat wanneer geen overeenstemming door overleg bereikt zou worden, tot directe financiering door middel van het hierbedoelde betaalmiddel op grond van het capitulatieverdrag zou overgegaan worden. Zooals uit de hierna te geven cijfers zal blijken, zijn belangrijke bedragen

B 45702
H4312 - 0006

H4312 -0007

hier te lande in het vreemde betaalmiddel uitgegeven of langs allerlei wegen via de andere bezette gebieden binnengekomen. Het staat wel vast, dat de bezoeken van Göring tot eene toeneming van de uitgifte leidden voor de "aankoopen" die deze Rijksmaarschalk zich ter gelegenheid van die bezoeken veroorloofde.

Dat de ontwikkeling reeds aanstonds tot bezorgdheid aan Nederlandsche zijde aanleiding gaf, bewijst het hierna volgend schrijven, dat de Secretarissen-Generaal van Algemeene Zaken, van Handel en Nijverheid en van Financiën onderdagteekening van 25 Juni 1940 tot den Rijkscommissaris richtten.

"Hierbij hebben de ondergeteekenden de eer U mede te deelen, dat zij het hun plicht achten, hunne bezorgdheid tot uitdrukking te brengen over de ontwikkeling en de vooruitzichten van de Nederlandsche volkshuishouding en, als gevolg daarvan, van de Nederlandsche financiën.

Tengevolge van den oorlog is het overzeesch verkeer voor ons land verloren gegaan. Eene verandering van beteekenis kan in dit opzicht tijdens den oorlog niet verwacht worden. Alle krachten dienen derhalve ingespannen te worden om het verkeer te land te bevorderen. Ook dit verkeer is echter nagenoeg geheel stil gelegd. Zonder krachtige medewerking van Duitschland is eene verbetering niet te verkrijgen. Vóór den oorlog bestond er tusschen Duitschland en Nederland een omvangrijk en intensief goederen- en dienstenverkeer. Tot nu toe is in geen enkel opzicht een herstel van dit verkeer te onderkennen. Wat den invoer betreft, stellen de volgende cijfers zulks buiten twijfel.

Invoer uit Duitschland in Nederland:

1940	Werkelijke invoer	Invoer in eene normale overeenkomstige periode
1-7 Mei	f. 5.240.000	f 6.716.000
8-31 "	" 5.579.000	" 20.148.000
1-7 Juni	" 1.172.000	" 6.871.000
8-14 "	" 753.000	" 6.871.000

B 45703

H4312 - 0008

Vooral de cijfers der laatste periode bewijzen, dat de toestand in hooge mate verontrustend is en in stede van te verbeteren, steeds meer achteruit gaat. Zij toonen vooral aan, dat van een betaling in goederen van hetgeen Duitschland in goederen en diensten uit Nederland ontvangt geen sprake is. De betaling geschiedt ten deele in kredietpapier, de bekende Reichskreditkassenscheine, -welke volgens het capitulatieverdrag in Nederland wettig betaalmiddel zijn, echter niet voor betaling in Duitschland gebezigd kunnen worden. Wordt op de zelfde wijze voortgegaan, dan zal eene economische en financieele ineenstorting van Nederland niet vermeden kunnen worden.

Duitsche autoriteiten koopen en vorderen goederen in grooten omvang. Deze aankoopen en vorderingen overtreffen verre de behoeften van het zich in Nederland bevindende bezettingsleger. De vorderingen overschrijden ook in belangrijke mate de grenzen, die het duitsche landoorlogsreglement stelt. Bovendien vinden omvangrijke goederenaankoopen plaats, die met Kassenscheine betaald worden. Het wil ons voorkomen, dat zoowel het belang van Duitschland als dat van Nederland vordert, dat zoo spoedig mogelijk maartegelen getroffen worden ten einde de zooeven weergegeven ontwikkeling te beëindigen.

Als zoodanige maatregelen noemen wij:

1e. opvoering van den goederenuitvoer uit Duitschland in Nederland;

2. beperking van de duitsche aankoopen in Nederland die met kredietmiddelen betaald worden en die zoowel den wederopbouw van Nederland, waarvoor U zoo groote belangstelling toont, als de voortzetting van het Nederlandsche bedrijfsleven belemmeren, zoo niet geheel onmogelijk maken.

3. eene nauwkeurige splitsing, ook ten aanzien van het sedert het begin der bezetting verstreken tijdvak, van de eigenlijke kosten van het bezettingsleger en de uitgaven voor goederen en diensten, die voor andere doeleinden door Duitschland in Nederland gevorderd of gekocht worden.

4. de beëindiging der betalingen met Reichskreditkassenscheinen en het treffen van eene regeling, welke het mogelijk maakt aan dit ruilmiddel de hoedanigheid van wettig betaalmiddel te ontnemen.

B 45704

Wij zouden het zeer op prijs stellen wanneer U aan het bovenstaande Uwe aandacht zoudt willen schenken en ons in de gelegenheid zoudt willen stellen den inhoud van dit schrijven nader mondeling toe te lichten."

Het onder dagteekening van 26 Juni 1940 ontvangen antwoord volgt hieronder niet omdat het van eenige werkelijke beteekenis is, maar omdat het duidelijk aantoont hoe de Duitsche gezagsdragers zich van de zaken afmaakten:

" Uwe nota van 25 dezer had mijn bijzondere aandacht. De daarin behandelde vragen maken, zooals de heer Generaal-Commissaris Fischböck mij mededeelde het onderwerp uit van in gang zijnde besprekingen tusschen hem en de heeren Hirschfeld en Trip.

Met betrekking tot de door U voorgestelde vijf maatregelen doe ik het volgende opmerken:

ad 1): met betrekking tot de opvoering van den goedereninvoer van Duitschland in Nederland verwijs ik naar de gisteren gehouden besprekingen van den Commissaris-Generaal Dr Fischböck met den Secretaris-Generaal Dr.Hirschfeld. Zooals in deze bespreking werd medegedeeld, zal ik de bemoeiingen om den voor Nederland belangrijken goedereninvoer te verzekeren, binnen de grenzen van de te mijner beschikking staande mogelijkheden, met kracht ondersteunen.

ad 2): over den omvang van de duitsche aankoopen in Nederland zijn besprekingen gaande, waarbij de verschillende grondstoffen behandeld worden. Bij het samenstellen van de desbetreffende plannen worden de Nederlandsche belangen van de zijde mijner vertegenwoordigers in zooverre in acht genomen en tot gelding gebracht als zulks met het oog op de voortzetting van den oorlog en de daaruit voor het Duitsche Rijk voortvloeiende onafwijsbare eischen mogelijk is.

ad 3-5): overigens betreffen Uwe voorstellen financieele maatregelen en verrekeningen, in het bijzonder met betrekking tot den omvang van de uit-

B 45705

H4312 - 0009

H4312 - 0010

gifte van Reichskreditkassenscheine//. Zooals U bij herhaling door den Commissaris-Generaal Dr.Fischböck en Staatsraad Wohlthat werd medegedeeld, bewegen zich mijne bemoeiingen in de door U gewenschte richting van een zoo groot mogelijke beperking van de uitgifte van Reichkreditkassenscheine//. Eene beslissing van dit punt is intusschen afhankelijk van eene financieele regeling, welke de beschikbaarstelling van de benoodigde guldens voor alle behoeften van de duitsche weermacht en het duitsche burgerlijk bestuur in ten minste denzelfden omvang verzekert als door de uitgifte van Reichkreditkassenscheine// het geval is.

Minder spoedeischend acht ik de vraag omtrent de verrekening van de door de weermacht en het burgerlijk bestuur gevorderde verrichtingen, gesplitst naar haar doeleinden, evenals die omtrent de onderscheiding tusschen de kosten van het bezettingsleger in Nederland en de uitgaven voor andere vorderingen voor de weermacht. Ik heb er intusschen geen bezwaar tegen, dat ook deze vragen bij de behandeling der begrooting voor 1941 en der rekening over 1940 aan de orde kom€."

Het is duidelijk, dat dit antwoord de kwesties, waarop het aankwam, ontweek en de ongerustheid van de Secretarissen-Generaal niet verminderde, laat staan wegnam. Tot de gewenschtemondelinge toelichting werd geene gelegenheid gegeven.

I <u>De uitgaven en verplichtingen welke op den Staat gelegd zijn</u>

Voor de behandeling van dit punt heeft eene verdeeling over gewone en kapitaalsuitgaven, zooals de Staatsbegrooting die kent, geen zin. Zij blijft derhalve achterwege.

In 1939 beliepen de totale staatsuitgaven

volgens de Rijksrekening	f	1.050,7 millioen
De middelen brachten op	"	867,3 millioen
Vermeerdering van Staatsschuld	f	183,4 millioen.

Het jaar 1939 was - het zij ten overvloede in herinnering gebracht - vrij van den in volgende jaren steeds toenemenden druk der betalingen aan en voor Duitschland en der maatregelen, door de bezetters getroffen of opgelegd. Deze druk is voor het overgroote deel oorzaak van de scherpe stijging, welke tot uitdrukking komt in de hierna volgende cijfers betreffende de dienstjaren 1940 tot en met 1944, voor zoover die thans bekend zijn.

B 45706

H4312 - 0011

De fatale gevolgen welke de zooeven bedoelde betalingen en maatregelen moesten meebrengen, werden bij herhaling met den bezetter besproken. Zij werden nogmaals schriftelijk vastgelegd in eene nota van het Departement van Financiën van 26 Februari 1941, welke tot de Duitsche autoriteiten werd gericht en die hieronder wordt samengevat.

Hoewel de cijfers voor het dienstjaar 1940, mede als gevolg van de buitengewone omstandigheden van dat jaar, nog geenszins vaststaan, zoodat de hierna volgende gegevens kunnen blijken van de definitieve cijfers af te wijken, is het toch mogelijk en dus ook wenschelijk een overzicht te geven van hetgeen thans bekend is.

In de eerste plaats zij dan vermeld dat

de totale uitgaven worden becijferd op	f.	2.381.926.261
Hiertegenover staan aan ontvangsten	"	865.460.756
Het totaal der uitgaven overschreed derhalve het totaal der middelen met	f.	1.516.465.505

Het laatstgenoemde cijfer stelt derhalve voor het geheele tekort op de Staatsbegrooting voor 1940 en de vermeerdering van de Staatsschuld, zooals die uit den dienst van het jaar 1940 voortvloeit.

In het totaal der uitgaven zijn begrepen voor:

a kosten van Nederlandsche mobilisatie uitgaven	f	504.174.421
b kosten van den Nederlandschen opbouwdienst	"	46.800.065
c uitgaven ten laste van het Herstelfonds ter bestrijding van de uitgaven van den wederopbouw van hetgeen in Nederland door den oorlog vernietigd werd	"	30.000.000
d voorschotten aan het clearinginstituut	"	125.000.000
e betalingen ter bestrijding van de kosten van het Duitsche leger hier te lande	"	592.500.000
f kosten van den afvoer van de Burgerbevolking in verband met den oorlog	"	1.700.000
		f.1.300.174.486

zijnde het totaal aan uitgaven, welke in verband staan met den oorlog.

B 45707

H4312 - 0012

Afgescheiden van deze uitgaven beloopt het tekort van den geheelen dienst derhalve :

ƒ 1.516.465.505.- — ƒ 1.300.174.486 = ƒ 216.291.019.-

Het bovenstaande toont duidelijk aan in welken ernstigen toestand de financiën van den Nederlandsche Staat zijn komen te verkeeren. Het scherpst komt zulks tot uitdrukking in het feit, dat in één jaar tijds de Nederlandsche Staatsschuld met 40 ten honderd werd verhoogd. Bedenkelijker nog is, dat de ontwikkeling in versterkte mate voortgaat.

De gewone uitgaven zijn, volgens de thans beschikbare gegevens, voor 1941 geraamd op ƒ 1.090.000.000 of omstreeks ƒ 300.000.000 meer dan de aanvankelijk voor 1940 geraamde bedragen. Ondanks de zeer sterke belastingverhooging is niet te verwachten dat de ontvangsten ten bate van den gewonen dienst het zooeven genoemde bedrag aan uitgaven van ƒ 1.090.000 zullen kunnen dekken. De raming van deze ontvangsten kon niet hooger gesteld worden dan op rond ƒ 1.010.000.000 zoodat, volgens de bestaande ramingen, de gewone dienst voor 1941 een tekort zal aanwijzen van

ƒ 80.000.000.-

Hierbij komt dan het tekort op den kapitaaldienst, zonder de hierna afzonderlijk genoemde uitgaven in aanmerking te nemen. Dit tekort wordt geschat op " 218.000.000.-

Als afzonderlijke uitgaven moeten genoemd worden :

a alsnog te betalen kosten van Nederlandsche mobilisatieuitgaven " 70.000.000.-

b uitgaven ten laste van het Herstelfonds ter bestrijding van de uitgaven voor den wederopbouw van hetgeen in Nederland door den oorlog vernietigd werd " 570.000.000.-

c voorschotten aan het clearinginstituut " 275.000.000.-

d betalingen ter bestrijding van kosten van het Duitsche leger hier te lande. Voor de eerste drie maanden van 1941 is voor dit doel beschikbaar gesteld ƒ 280 millioen, over een jaar gerekend zou dit in totaal bedragen ƒ 1.120 millioen. Na aftrek van ƒ 36 millioen op den gewonen dienst " 1084.000.000.-

e de nog steeds binnenkomende Reichskreditkassenscheine. Gedurende de laatste zes maanden kwam hieruit binnen ruim ƒ 26 millioen. Over een jaar berekend beteekent dit " 52.000.000.-

Totaal ƒ 2349.000.000.-

B 45708

De bovenstaande cijfers voor 1941 stellen boven twijfel, dat de financieele vooruitzichten der Nederlandsche Staatsfinanciën in elk geval de grootste bezorgdheid moeten wekken. De toeneming van de Nederlandsche Staatsschuld uit hoofde van het overschot der uitgaven boven de inkomsten in de jaren 1940 en 1941 zal leiden tot welhaast eene verdubbeling van de Nederlandsche Staatsschuld, welke bij het uitbreken van den oorlog op 10 Mei 1940 in ronde cijfers bedroeg ƒ 4.100.000.000.- Het moet voor een ieder duidelijk zijn, dat hierdoor een toestand geschapen wordt, die niet te dragen is en ongetwijfeld een sterke inflatie in het leven zal roepen. Er kan dan ook niet krachtig genoeg op worden aangedrongen, dat geen nieuwe uitgaven op den Staat gelegd worden en dat de uiterste krachten worden ingespannen om de zware eischen, die aan de schatkist gesteld worden, te verminderen en tot aanmerkelijk lagere bedragen terug te brengen. De oorlog brengt gevolgen mede, die wellicht tot op zekere hoogte onafwijsbaar zijn, doch zulks moet tot de consequentie voeren, dat alles wat niet volstrekt onvermijdelijk is, worde vermeden. Ook in het Duitsche Rijk worden verschillende uitgaven, die niet direct de oorlogsdoeleinden dienen, tot na het sluiten van den vrede uitgesteld. Het kan niet in het belang van het Duitsche Rijk geacht worden, dat in het bezette Nederlandsche gebied, waar de verantwoordelijkheid voor het gevoerde beheer bij de Duitsche autoriteiten berust, eene financieele ineenstorting geconstateerd zou moeten worden. Vergeten moge niet worden, dat het nationale inkomen van Nederland, hetwelk vóór den oorlog op rond 5 milliard kon gesteld worden, zeer aanmerkelijk is verminderd. Men denke aan de weggevallen inkomsten uit de scheepvaart, uit het internationale verkeer, uit de buitenlandsche beleggingen, met name in Nederlandsch Indië en de Vereenigde Staten. Het gezamenlijk beloop van de geconsolideerde Staatsschuld en van de nettovlottende schuld steeg van ƒ 4100 millioen vóór 10 Mei 1940 tot ƒ 5200 millioen op 24 Februari 1941 of met ƒ 1100 millioen. In de laatste maanden bedroeg de stijging gemiddeld rond ƒ 140 millioen per maand en nog steeds gaat de stijging in dit tempo voort.

De Secretaris-Generaal besloot zijn overzicht met eene herhaling van de reeds meerdere malen kenbaar gemaakt waarschuwing dat het voortschrijden op den weg, langs welken Nederland thans gedreven wordt, tot uiterst bedenkelijke gevolgen moest leiden.

845409

H4312 - 0013

H4312 - 0014

De gezamenlijke Staatsuitgaven zijn achtereenvolgens te stellen

voor 1940 op.....	f	1.748,4	millioen
" 1941 op.....	"	3.581.-	"
" 1942 op.....	"	3.564,5	"
" 1943 op.....	"	3.867,7	"
" 1944 op.....	"	4.880,8	" ---- (begrootingscijfer)

In totaal zijn de uitgaven gedurende deze vijf jaren opgedreven tot niet minder dan rond 18 milliard of meer dan het 3½-voud van het Nederlandsche nationale inkomen zooals dit voor het jaar 1938 berekend werd. Hierbij zij aanstonds opgemerkt, dat de zooeven vermelde cijfers uitsluitend de lasten weergeven, voor zoover deze in de rekeningen en begrootingen van het Rijk tot uitdrukking komen of zullen komen. Zij houden geen rekening met den druk der uitgaven, voor zoover deze, gelijk hieronder nader zal blijken, buiten de begrootingen om, door de Nederlandsche Bank werden gefinancierd. Voorts moeten in aanmerking genomen worden de reeds aangegane verplichtingen, die zich in de cijfers der begrootingen en rekeningen nog niet alle weerspiegelen, evenals de uitgaven der Nederlandsche Regeering te Londen, en het aandeel van Provinciën en gemeenten in het gezamenlijk beloop der lasten. Tenslotte moesten de rechtstreeks door particuliere lichamen en personen gebrachte offers onvermeld blijven. Slechts een nader onderzoek zal op deze punten, voor zoover mogelijk, opheldering kunnen verschaffen.

Ter verklaring van de enorme uitzetting van uitgaven, welke tot het vorengenoemde totaal van f. 18 milliard geleid heeft, moet in de eerste plaats gewezen worden op de bedragen welke onder den naam van "bezettingskosten" rechtstreeks door den bezetter werden opgeëischt. De eerste eisch omvatte een bedrag van f 75 millioen, dat nadien, zooals uit onderstaande cijfers blijkt, belangrijk werd opgevoerd.

Achtereenvolgens werd voor rechtstreeksche betalingen wegens bezettingskosten aan de Duitsche weermacht uitbetaald in millioenen guldens ~~en wel~~ in:

1940 (Juni t/m December)	f	477.-
1941	"	1.124.-
1942	"	1.181.-
1943	"	1.328.-
1944	"	1.757.-
Totaal tot en met 1944	f.	5.867.-

Volledigheidshalve zij hierbij vermeld, dat de z.g. bezettingskosten in 1945 nog f. 489 millioen bedroegen zoodat het totaal klom tot f. 6.356 millioen.

B 45719

Van den aanvang af is van Nederlandsche zijde het standpunt ingenomen, dat de aanvragen voor de weermacht verre te boven gingen hetgeen krachtens het volkenrecht ten laste van het bezette gebied mocht worden gebracht. Hoewel ondanks herhaalde verzoeken om inzicht te verkrijgen in de doeleinden waarvoor de aanvragen strekten, opening van zaken geweigerd werd, moest toch als vaststaande worden aangenomen - zoo werd dezerzijds betoogd - dat groote sommen besteed werden ten bate van de Duitsche oorlogsvoering, die met de bezetting in den eigenlijken zin van het woord geen verband hielden. Hoewel zulks in den aanvang door de Duitsche machthebbers niet ontkend werd, verhinderde dit hen niet om hunne aanvragen steeds verder op te voeren; zelfs werd op 1 April 1941, tegelijk met de opheffing van de deviezengrens, eene navordering opgelegd van een bedrag in eens wegens voordien te weinig betaalde bezettingskosten. Dit bedrag, dat ten beloope van f. 75 millioen in goud voldaan moest worden en voor het meerdere in den vorm van eene vermindering van de Nederlandsche vorderingen op Duitschland, maakte een totaal uit van f. 376,8 millioen en strekte ter verrekening van "door het Duitsche Rijk in Duitschland gemaakte kosten ten behoeve van de bezetting in Nederland". Bovendien werd in 1942 eene bijdrage door Nederland verstrekt in de kosten van oorlogsvoering in het Oosten. Deze bijdrage werd met terugwerkende kracht tot den aanvang van den oorlog met Rusland dus tot Juni 1941 opgelegd en beliep per maand f. 37½ millioen, waarvan f. 7½ millioen in goud en het meerdere in eene vermindering van de Nederlandsche vorderingen op Duitschland. In totaal werd uit dezen hoofde betaald f. 1696 millioen.

Met het voorafgaande kan volstaan worden om boven twijfel te stellen, dat Duitschland bij het in rekening brengen van de z.g. bezettingskosten volmaakt willekeurig en zonder eenige rekening te houden met de voorschriften van het volkenrecht te werk ging.

Met inbegrip van het totaal van rond f.133,6 millioen dat door de Nederlandsche Bank werd uitbetaald voor de inwisseling van Reichskreditkassenscheine, kan derhalve aangenomen worden, dat de z.g. "bezettingskosten" voor Nederland eene uitgave hebben medegebracht van f. 6.356 + f. 376,8 + f.1.696 + f. 133,6 = f. 8.562,4 millioen en zulks afgescheiden van de kosten van het Duitsche burgerlijk bestuur. Die kosten bedroegen f. 173,8 millioen, hetgeen vorengenoemde totale uitgaven brengt op f.8.736,2 millioen.

B 45711

H4312 - 0015

H4312 - 0016

Rekent men hierbij de alsnog te verrekenen bedragen, dan stijgt het totaal tot tenminste 9 milliard gulden onder het hoofd "Bezettingskosten".

Ook ten aanzien van de uitgaven voor het Duitsche burgerlijke bestuur bleek de bezetter niet bereid aan de Nederlandsche autoriteiten inlichtingen omtrent de besteding of verantwoording te verstrekken.

Het is niet zonder beteekenis in dit verband te vermelden, dat van Nederlandsche zijde steeds geweigerd is, de onder den naam van bezettingskosten ter beschikking van de Duitsche weermacht gestelde bedragen als door Nederland volgens het volkenrecht verschuldigd te erkennen. In een briefwisseling tusschen den toenmaligen waarnemend Secretaris-Generaal van het Ministerie van Financiën en den Duitschen Commissaris bij de Nederlandsche Bank, den heer Wohlthat, heeft de eerste in zijn schrijven van 24 Juli 1940 vastgelegd, dat het hier gold "het openen van een krediet ter financiering van de kosten der voorziening in de behoeften van het bezettingsleger" en dat door deze financiering "de uiteindelijke vaststelling van de hoogte der bezettingskosten niet gepraejudicieerd zou worden".

In een voorafgaande bespreking onder leiding van den Commissaris-Generaal Fischböck was reeds hetzelfde standpunt ingenomen en uitdrukkelijk gestipuleerd, dat de kredietopening niet zou praejudicieeren ten aanzien van de vraag omtrent de rechtmatigheid van de door Duitschland gevorderde bedragen en de hoogte der bezettingskosten.

De heer Wohlthat aanvaardde in zijn antwoord van 10 Augustus 1940 het Nederlandsche standpunt en voegde daaraan toe, dat de vraag, welke betalingen uit het ter beschikking gestelde krediet als bezettingskosten zouden zijn aan te merken, eerst bij de toekomstige vredesonderhandelingen beantwoord zou kunnen worden.

Aan het vorenomschreven Nederlandsche standpunt is ook verder steeds vastgehouden.

De totale uitgaven van rond f. 18 milliard zijn tot een beloop van omstreeks f. 9 milliard hierboven verklaard. Het meerdere verdient nadere behandeling.

Hiervan komt f.780 millioen op rekening van eenige los van elkaar staande betalingen ten laste van 's Rijks rekening, die onder Duitschen druk geschiedden. (1)

Als zoodanig zijn te vermelden:

Het Tredefina-krediet II	f. 75,4	millioen
Het krediet aan de Duitsche Celwolindustrie	" 60,3	"
Betaling Maasgoud	" 21,1	"
	f. 156,8	millioen

(1) voor zoover deze betalingen van meer algemeen belang zijn en niet bereids ter sprake kwamen, zullen zij in het laatste deel van dit geschrift behandeld worden.

B 45712

Voorts kunnen bij deze groep worden ondergebracht:

voorschotten en financieele tegemoetkoming aan in Duitschland (en overigens in het buitenland) geplaatste arbeiders	f.	40 millioen
kosten van evacuatie der burgerbevolking, Rijksbureaux en Rijksambtenaren	"	140,3 "
sloopingswerkzaamheden in het evacuatiegebied en vervoer en opslag van materialen uit dat gebied	"	19,9 "
opslag zilverbons in vesting Clingendaal	"	2,- "
kosten instelling railwacht	"	8.- "
fonds ter beschikking van den Rijkscommissaris	"	27.- "
uitgaven van dien commissaris voor verdedigingswerken	"	41,6 "
		f. 278,8 millioen

Het restant van ruim f 8,5 milliard moet toegeschreven worden aan een sterke uitzetting van de overige Staatsuitgaven. Deze uitzetting is voor een zeer groot deel te wijten aan de bemoeiingen, die, zooals hierboven werd uiteengezet, tal van burgerlijke Duitsche instanties zich met betrekking tot het Nederlandsche bestuursapparaat veroorloofden en die nagenoeg alle de strekking hadden dat apparaat op Duitschen leest te schoeien De hier in aanmerking komende uitgaven beliepen in de betrokken vyfjarige periode gemiddeld f 1.713 millioen per jaar. Stelt men dit gemiddelde naast de hierboven voor 1939 genoemde totale uitgaven van ongeveer f 1 milliard, dan blijkt opnieuw de roekelooze politiek, die de bezetter gevolgd heeft.

II <u>De wegen, langs welke de gelden voor het betalen van die uitgaven en het nakomen van die verplichtingen verkregen zijn</u>

Hierbij komt in de eerste plaats voor vermelding in aanmerking de sterke opdrijving van de belastingen.

Ook de belastingwetgeving ontkwam niet aan den ombouw op Duitschen grondslag. Verschillende nieuwe belastingen, in

B 45713

H4312 - 0017

het bijzonder op het bedrijfsleven, werden ingevoerd. De inkomstenbelasting met hare voorheffingen loonbelasting en dividendbelasting, werd nieuw opgezet. De accijnzen werden sterk verhoogd; de invoerrechten op Duitsche goederen daarentegen werden afgeschaft. De belastingopbrengsten vertoonden als gevolg van een en ander eene krachtige toeneming. Zij begroegen achtereenvolgens in:

1940	f. 660,2	millioen
1941	" 1.134,3	"
1942	" 1.468.-	"
1943	" 1.475,2	"
1944	" 1.171,1	" (begrootingscijfer)
	f. 5.908,8	millioen

Andere inkomsten dan die uit belastingen bedroegen in vorengenoemde jaren:

1940	f. 344,9	millioen
1941	" 615,6	"
1942	" 403,2	"
1943	" 403.-	"
1944	" 353,9	" (begrootingscijfer)
	f. 2.120,6	millioen

Het totaal der Rijksinkomsten is derhalve te stellen op de som van f. 5.908,8 en f. 2.120,6 of op f. 8.029,4 millioen, zoodat het verschil tusschen de totale uitgaven van rond 18 milliard en dat der gezamenlijke inkomsten van 8 milliard of f.10 milliard op andere wijze gevonden moest worden. Uit geconsolideerde leeningen werd hiervan verkregen f. 3,6 milliard en wel f.1,1 milliard in 4% schuld en f. 2,5 milliard in 3½% schuld. In het verschil groot f. 6,4 milliard, werd voorzien door de uitgifte van vlottende schuld, waarvan begin 1945 f. 6,8 milliard uitstond.

Het behoeft geen betoog, dat deze wijze van financiering bedenkelijk en gevaarlijk is te noemen. Zij kan slechts tijdelijk gevolgd worden zoolang een land geheel van het buitenland afgesloten is en voor de overgroote meerderheid van geldbezitters geen andere weg openstaat dan tijdelijke belegging van hunne sterk geinfleerde middelen in schatkistpapier ten laste van den Staat. Naar gelang intusschen goederen voor aankoop beschikbaar komen

B 45714

H4312 - 0018

en de betrekkingen met het buitenland hersteld worden, moet met zekerheid verwacht worden, dat de zooeven bedoelde beleggingsbron zou opdrogen en een zeer omvangrijk beroep op de middelen der circulatiebank zou intreden met alle gevolgen daarvan. Deze gevolgen zouden zich uiten in eene sterke inflatie en waardedaling van het nationale ruilmiddel en mitsdien in eene overeenkomstige prijsstijging en ontwrichting van het betalingsverkeer.

III de resultaten tot welke de gevolgde gedragslijn geleid heeft
   a) voor den druk der belastingen en heffingen;
   b) voor de ontwikkeling en samenstelling der Staatsschuld.

In meerdere opzichten kwam dit punt in het voorafgaande reeds ter sprake.

Hier ter plaatse volgt met betrekking tot het onder a) omschreven onderdeel, een overzicht van de opbrengst der belastingen in elk der jaren 1941 tot en met 1944.

	1941	1942	1943	begrooting 1944
Inkomstenbelasting	270	568,9	648,9	500
Vermogensbelasting	29,2	76,7	80,9	50
Idem van lichamen	-	-		30
Commissarissenbelasting	3,1	2,7	1,9	2
Vereveningsheffing	21,2	92,4	98,3	96
Winstbelasting in 1941 vervangen door de vennootschapsbelasting	137,3	186,7	155,6	105
Invoerrechten	21,8	12,4	9,3	8
Accijnzen	250	216	160,8	127
Omzetbelasting	177,8	197,9	196,1	170
Couponbelasting	4,6	-	-	-
Zegelrechten	12,6	14,2	11,6	10
Registratierechten	17,7	24,1	20,2	16
Successierechten	66,2	65,3	56,2	55
Grondbelasting	37,2	2,6	-	-
Superdividendbelasting	32,8	2,7	—	—
Waardevermeerderingsbelasting	1,2	2,6	—	—

B45715
H4312 - 0019

Vorenstaande overzichten stellen in een duidelijk licht den achteruitgang in de jaren der bezetting van de bedrijvigheid, den welstand en het verbruik van de Nederlandsche bevolking. Niettegenstaande de nieuwe heffingen en de belangrijke verzwaring van de bestaande belastingen toont de opbrengst in vergelijking met die van 1941 slechts een naar evenredigheid bescheiden vooruitgang. De verarming van het land is onmiskenbaar. Dat de indirecte belastingen ondanks de sterke verzwaring der tarieven een teruggang vertoonen, bewijst de noodgedwongen inkrimping van het verbruik. De toeneming der ontvangsten concentreert zich op de persoonlijke belastingen en de bedrijfsbelastingen. Dat deze toeneming een, in vergelijking met de nagenoeg prohibitieve heffingen, bescheiden bedrag uitmaakt, demonstreert den achteruitgang en de inkrimping van het Nederlandsche bedrijfsleven.

Wat het bovengenoemde punt b) aangaat, hierboven werd reeds vermeld, dat ter financiering van de Rijksuitgaven gedurende de bezettingsjaren voor een bedrag van f. 3,6 milliard aan geconsolideerde leeningen werd uitgegeven, terwijl het verder benoodigde ad f. 6,4 milliard werd gevonden door de uitgifte van vlottende schuld. Bij den aanvang van 1945 beliep, met inbegrip van vorenomschreven uitgiften, de geconsolideerde Staatsschuld een totaal van f. 5.879.491,300 en had de vlottende schuld ten laste van het Rijk een totaal bereikt van f. 6.811.767.000, tezamen derhalve een Staatsschuld uitmakende van ruim f. 12,69 milliard.

Daarnaast moet intusschen rekening gehouden worden met de vordering van de Nederlandsche Bank op Duitschland van rond f. 4½ milliard. Hiermede zijn wij genaderd tot het vierde der vofengenoemde punten.

B 457.6

H4312 - 0020

IV De toestand van het geldwezen en in het bijzonder van het centrale lichaam, de circulatiebank.

Dit punt is naast dat van de budgetaire positie van uitzonderlijk belang. Het gaat hier bijna uitsluitend om den invloed van de omzetting van Nederlandsche goederen en investaties in geld. Deze uitverkoop vond zijn voornaamste oorzaak in den gedwongen verkoop naar Duitschland, terwijl aanvulling van de langs dien weg geslonken of verdwenen voorraden en bezittingen niet mogelijk was. In de cijfers der Nederlandsche Bank komt dit proces duidelijk tot uitdrukking. In Mei 1940 was de toestand van circulatiebank en geldwezen gezond; de fundamenteele verandering, welke in den loop der bezettingsjaren in steeds sterkere mate intrad, is geheel aan de door Duitschland opgelegde gedragslijn en de ook technisch onjuiste financieringsmethode te wijten.

De ontwikkeling van de in aanmerking komende posten vindt in de onderstaande cijfers haar beeld.

	Bankbiljetten in omloop	Rekening-courant saldi van anderen dan het Rijk bij de Nederlandsche Bank	Buitenlandsche wissel, saldi en betaalmiddelen bij de Nederlandsche Bank	Goudvoorraad van de Nederlandsche Bank
		(in milliarden guldens)		
1 April 1940	1.127	0,284	0,021	1.236
1 " 1941	1.594	0,145	0,085	1.098
1 " 1942	2.230	0,168	1,205	1.030
1 " 1943	2.840	0,438	2,221	0,893
1 " 1944	3.980	0,743	3.817	0,932
1 " 1945	5.468	0,538	4.482	0,932

Duidelijk treedt de roekelooze financiering naar voren. Aan den eenen kant een buitengewoon sterke toeneming van de vorderingen op het buitenland d.w.z. uitsluitend op Duitschland, welke toeneming hier te lande haren tegenpost vond in de uitzetting van de bankbiljettenomloop. Daarnaast staan dan de stijging van het door het Rijk uitgegeven geld, de zilverbons, van de saldi van rekeninghouders bij girodiensten en bij de banken. Alles tezamen genomen moet

B 457.7
H4312 - 0021

vastgesteld worden, dat de papieren betaalmiddelen en de sommen waarover de directe beschikkingsmogelijkheid bestaat en die in het hierbedoelde opzicht gelijk te stellen zijn met geld, van begin 1940 tot begin 1945 gestegen zijn met rond 6½ milliard gulden.

De ontwikkeling welke tot dit uiterst bedenkelijke resultaat geleid heeft, dient thans meer in bijzonderheden omschreven te worden. Zij vormt de weerspiegeling aan de geldzijde van het misbruik, dat Duitschland van zijne machtspositie gedurende de vijf bezettingsjaren gemaakt heeft. Hetzelfde geldt voor de dalende lijn, welke de goudvoorraad van de Nederlandsche Bank, in tegenstelling van de stijgende lijn der vorderingen op Duitschland en der bankbiljetten, te zien geeft. Op deze daling wordt hierna teruggekomen.

Vooraf gaat eene uiteenzetting van den door Duitschland gevolgden weg om de beschikking te verkrijgen over een steeds stijgend en uiteindelijk onbeperkt bedrag aan Nederlandsche guldens. Langs dezen weg werd de koopkracht van Duitschland, die door den uitverkoop van goederen en de inflationistische financieringswijze sterk werd opgedreven, in steeds toenemende mate op Nederland losgelaten.

Aanvankelijk beperkte commissaris Fischböck zich tot den wensch, dat kredieten in guldens beschikbaar zouden worden gesteld met handhaving van de clearingregeling tusschen Nederland en Duitschland en van de contrôle op het goederen- en betalingsverkeer aan de grens tusschen beide landen. In eerste instantie konden de Nederlandsche vertegenwoordigers de kredietaanvragen beperken tot

a. hetgeen noodig zou zijn om de loonen van Nederlandsche arbeiders, die vrijwillig in Duitschland zouden gaan werken, voorzoover zij deze ten behoeve van hunne gezinnen in Nederland wenschten over te maken, ten laste van de Nederlandsch-Duitsche clearing uit te betalen zonder wachttermijn. Dit kwam dus neer op het geven van voorschotten aan het Nederlandsch clearinginstituut.

b. een guldenskrediet van f.50 millioen voor den aankoop door Duitschland van Nederlandsche grondstoffen.

B 45718

H4312 - 0022

Ook dit krediet zou via het Nederlandsch Clearinginstituut ter beschikking gesteld worden met handhaving van den algemeen geldenden wachttermijn voor de Nederlandsche verkoopers van vier tot zes weken.

Nadat deze besprekingen op 8 en 10 Juni 1940 hadden plaats gevonden, deed Fischböck op 4 Juli d.a.v. zijn eersten grooten aanval. In de op dien dag gehouden conferentie met de Nederlandsche secretarissen- generaal van Financiën en van Handel en Nijverheid bracht hij den wensch ter tafel, dat de Nederlandsche Bank met de Duitsche Reichsbank een regeling zou treffen in dien zin, dat wederzijds tot onbeperkte bedragen gelden in de Nederlandsche en Duitsche valuta ter beschikking gesteld zouden worden. Tegen de vervulling van dezen wensch heeft de eerstgenoemde Secretaris-generaal zich aanstonds principieel verzet. Hij betoogde, dat van hem niet verlangd kon worden, dat hij medewerking zou verleenen aan eene regeling, die neer zou komen op het maken van de Nederlandsche Bank tot een filiaal van de Rijksbank en op het geven van onbeperkte credieten.

Op zijn vraag, voor welke doeleinden de aldus ter beschikking gestelde guldens besteed zouden worden , ontving hij geen ander antwoord dan dat het wenschelijk werd geacht eene nauwere samenwerking tusschen het Duitsche en Nederlandsche bedrijfsleven in het leven te roepen en dat voor het daaruit voortvloeiende kapitaalverkeer de gewenschte regeling noodig was. Hierop werd van Nederlandsche zijde betoogd, dat over die nauwere samenwerking van geval tot geval gesproken en beslist zou kunnen worden, evenals over de daarmede gemoeide bedragen. Hiervoor zou het niet noodig zijn zonder eenige medezeggenschap of zelfs wetenschap van de concrete zaak, waarom het ging, onbeperkte bedragen ter beschikking te stellen. Op 8 Juli 1940 werd dit standpunt mondeling tegenover Fischböck bevestigd en dezen medegedeeld, dat meergenoemde Secretaris- Generaal in geval de eisch werd gehandhaafd , de verantwoordelijkheid niet langer zou kunnen dragen en zijn ontslag zou moeten nemen zoowel uit zijn ambt van Secretaris -generaal als uit dat van President der Nederlandsche Bank.

B 45719

H4312 - 0023

De beslissing viel in Berlijn in dier voege, dat bijzondere transferrekeningen bij de Nederlandsche Bank en de Rijksbank zouden geopend worden. De bedragen, welke op die rekeningen zouden geboekt worden door de overmaking van de te Berlijn gestorte marken, die in Nederland in guldens zouden zijn om te zetten en omgekeerd, zouden bepaald worden door de bevoegde Deviezenautoriteiten in beide landen. Bovendien accepteerde de Rijkscommissaris Seyss-Inquart de mededeeling van den Nederlandschen Secretaris-Generaal, dat deze zich voorbehield de door den Heer Wohlthat te zijner kennis te brengen bedragen en economische doeleinden van de te verrichten boekingen op vorenbedoelde rekeningen van geval tot geval met zijn betrokken ambtgenooten te bespreken, terwijl bij overwegend bezwaar van Nederlandsche zijde de Secretaris-Generaal en zijn betrokken ambtgenooten gerechtigd zouden zijn hun ontslag te nemen.

Hieruit blijkt, dat de deviezengrens en de clearing gehandhaafd bleven en dat de Nederlanders in staat zouden gesteld worden de betrokken transacties te leeren kennen en te interveniëeren.

De volgende maanden verliepen onder telkens weer herhaalde overtredingen van Duitsche zijde van de gemaakte afspraken en getroffen regelingen, welke overtredingen door even zoovele bezwaren en weigeringen van den Nederlandschen kant gevolgd werden. In elk geval konden de aankoopen van Nederlandsche effecten, waarvoor getracht werd van de hierbedoelde bijzondere rekeningen gebruik te maken, binnen betrekkelijk enge grenzen gehouden worden. Zoo werden tot 5 December 1940 hier te lande voor Duitsche rekening gekocht;

Aan Duitsche fondsen (voor rekening van officiëele instanties) omstreeks	f. 33.500.000
Aan Duitsche fondsen in opdracht van Duitsche bankinstellingen ten behoeve van cliënten omstreeks	" 5.900.000
Aan Nederlandsche aandeelen voor Duitsche rekening in Amsterdam gekocht omstreeks	" 7.500.000
	f. 46.900.000

Het ging den Commissaris Fischböck blijkbaar niet snel genoeg. Hij deed daarom in November 1940 ter gelegenheid van de voorbereiding van een nieuw

B 45720

H4312 - 0024

H4312 - 0025

deviezenbesluit een tweeden aanval. In het voorontwerp van dat besluit toch kwam o.m. de bepaling voor, dat de beperkingen en verbodsbepalingen niet zouden gelden in het verkeer tusschen Nederland en het Duitsche Rijk, dat het Duitsche Rijk niet zou beschouwd worden als buitenland in den zin van het deviezenbesluit en dat duitsche ingezetenen voor de toepassing van dat besluit zouden aangemerkt worden als ingezetenen.

Ware dit voorstel aanvaard, dan zou, gelijk vanzelf spreekt, de deur wagenwijd zijn opengezet voor de markenintocht, die gevolgd zou zijn door eene overeenkomstige creatie van guldens in Nederland. De Secretaris-Generaal van Financiën weigerde dan ook het voorontwerp te accepteeren. Wederom werd te Berlijn het voorstel Fischböck niet doorgezet.

De deviezengrens en de clearing met Duitschland bleven gehandhaafd. Deze clearing had intusschen met ingang van 22 Augustus 1940 eene niet onbelangrijke uitbreiding ondergaan. Bepaald toch werd, dat voortaan onder de clearing zouden vallen alle wederzijdsche betalingen, zoowel ter voldoening van schulden wegens goederenlevering als uit anderen hoofde, met inbegrip van vermogensopbrengsten; voor de overmaking naar Nederland van de opbrengst van in Duitschland belegde Nederlandsche vermogensbestanddeelen bleef de geldende transferregeling nog bestaan. Bepaald werd voorts, dat de clearingregeling zich thans mede zou uitstrekken tot de vrije stad Danzig, Eupen, Malmedy en Moresnet, benevens de bij Duitschland ingelijfde Poolsche gebieden, Luxemburg en Elzas-Lotharingen.

In verband met de verschillende hierboven omschreven uitbreidingen van het clearingverkeer tusschen Nederland en Duitschland, die alle de tendentie hadden de ter beschikking van Duitschland staande guldensbedragen op te voeren, vertoonde de clearingrekening een belangrijk debetsaldo ten laste van Duitschland zoodat aan Nederlandsche zijde zeer lange wachttermijnen dreigden te ontstaan. Om zulks te verhinderen zijn, te beginnen met 15 Augustus 1940, door het Departement van Financiën bij herhaling en naar gelang van de behoefte, aan het Nederlandsche Clearinginstituut door bemiddeling van de Nederlandsche Bank credieten geopend. Langs dezen weg werd bereikt, dat

B 45721

de Nederlandsche clearingcrediteuren zeer spoedig nadat hun Duitsche relaties aan de stortingsplicht hadden voldaan, in het bezit konden worden gesteld van de hun toekomende bedragen.

Tegelijk met de hierboven vermelde afwijzing in Berlijn van den tweeden Fischböck-aanval op de Nederlandsche deviezengrens en clearingregeling werden aan den anderen kant besluiten aldaar genomen, die, met ingang van 1 November 1940, hetbetalingsverkeer tusschen Nederland en Duitschland in verscheidene opzichten beoogden te vergemakkelijken. De Nederlandsche afweerpositie werd dus in zooverre verzwakt. Onder meer werd bepaald, dat in het reisverkeer van Duitschland naar Nederland bedragen tot R.M.1000 of f. 750 voor elke reis en in het grensverkeer bedragen van R.M. 100 of f. 75 per dag, met een maximum van R.M. 1000 of f. 750 per maand, zonder vergunning konden worden meegenomen. Voorts mochten bedragen tot R.M. 5000 per persoon en per maand zonder vergunning over de clearing uit Duitschland naar Nederland worden overgemaakt voor betalingen van welken aard ook, met uitzondering alleen van die voor den invoer van bepaalde goederen en voor verzekeringen. Verder werden de inkomsten uit Nederlandsche kapitaalbeleggingen in Duitschland geheel vrij gegeven. Bepaald werd, dat voor de betaling naar Nederland van renten, dividenden, huren, pachten en andere regelmatig terugkeerende opbrengsten van beleggingen in Duitschland van Nederlandsche ingezetenen geen vergunning meer vereischt was en geen storting bij de Konversionskasse meer noodig was. De uit den tijd van voor den oorlog stammende transferregeling kwam te vervallen. Alle bedoelde bedragen konden ten volle over de clearing naar Nederland worden overgemaakt. Aan Nederlandsche ingezetenen werd tenslotte uitdrukkelijk toegestaan, zonder vergunning te beschikken over kredieten, geblokkeerde saldi, aandeelen, hypotheken en grondbezit in Duitschland voor herbelegging daar te lande.

B 45722

H4312 - 0026

H4312 – 0027

Voor de overmaking van het provenu van even-bedoelde activa over de clearing naar Nederland zou steeds vergunning worden verleend.

Teneinde de overmaking via de clearing naar Nederland van gerealiseerde beleggingen en uitzettingen in Duitschland zooveel mogelijk te beperken, kondigde de Secretaris-Generaal van Financiën op 1 November 1940 het z.g. Geblokkeerde Markenbelastingbesluit 1940 af. Dit besluit bepaalde, dat van de tegenwaarde, verkregen bij vervreemding of delging van beleggingen in of vorderingen op Duitschland, voor zoover deze zaken op 1 November 1940 eigendom waren van ingezetenen van het bezette Nederlandsche gebied, bij het overmaken van de tegenwaarde naar Nederland eene belasting ten bate van de Nederlandsche Rijksmiddelen zou worden geheven door middel van inhouding bij de uitbetaling over de clearing. Bedoelde inhouding bedroeg 70, 60, 40 of 20 procent, naar gelang het overmaken zou plaats vinden, onderscheidenlijk vóór 1 Januari 1942, in 1942, in 1943 of in 1944.

In zijne verwachting, dat de zooeven omschreven maatregel prohibitief zou werken werd de Secretaris-Generaal niet teleurgesteld. Van eenige beteekenis waren de overmakingen, waarop het Geblokkeerde Markenbelastingbesluit 1940 betrekking had, niet. Wel zwol als gevolg van de boven weergegeven beslissingen van den bezetter ten aanzien van den invoer van Duitsche betaalmiddelen in het reis- en grensverkeer, het in Nederland ondergebrachte totaalbedrag dier betaalmiddelen in belangrijke mate aan. De Nederlandsche banken moesten die betaalmiddelen van de Nederlandsche verkoopers in betaling nemen; zij konden ze intusschen aanstonds overbrengen bij de Nederlandsche Bank die zich, teneinde de Nederlandsche geldcirculatie vrij te houden van de hierbedoelde vreemde smetten, bereid verklaard had de Duitsche ruilmiddelen tegen den officieelen koers in Nederlandsch geld om te zetten.

De Secretaris-Generaal van Financiën achtte de ontwikkeling, die bij herhaling het onderwerp van besprekingen met de Duitsche gezagsdragers uitmaakte, niet langer houdbaar. Hij richtte onder dagteekening van 27 Januari 1941 tot die gezagdragers de hierna volgende nota.

B 45723

H4312 - 0028

"Nota over de ontwikkeling van het betalingsverkeer tusschen Nederland en Duitschland

(1) Om zich een beeld te vormen van de ontwikkeling van het betalingsverkeer tusschen het Nederlandsche bezette gebied en Duitschland gedurende de laatste acht maanden, dient men zich in de eerste plaats rekenschap te geven van de cijfers nopens het Nederlandsch-Duitsche verrekeningsverkeer. Op ultimo Mei 1940 vertoonde de clearingrekening een saldo aan Nederlandsche zijde (méér gestort in Nederland dan in Duitschland) ten bedrage van f. 4 millioen. De ontwikkeling gedurende de daarop volgende periode blijkt uit onderstaande tabel

	Totaal der stortingen in de Nederlandsch-Duitsche clearing per maand (in millioenen guldens)		Per maand méér gestort in Duitschland (millioenen guldens)
	In Nederland	In Duitschland	
1940			
Juni	13	25	12
Juli	18	42	24
Aug.	25	76	51
Sept.	39	49	10
Oct.	42	101	59
Nov.	49	89	40
Dec.	46	100	54
1941			
Jan. 1-20	30	103	73
			323 totaal

Tengevolge van deze ontwikkeling bedroeg de "Clearing-Spitze" aan Duitsche zijde (méér gestort in Duitschland dan in Nederland) per 20 Januari 1941 f. 319 millioen.

(2) In dit verband is verder het volgende van belang.

(a) De kosten van de Duitsche bezetting werden aanvankelijk betaald in Reichskreditkassenscheine.

(b) In Juni 1940 werd door het Nederlandsche Ministerie van Financiën een crediet geopend ten gunste van de Duitsche weermacht in Nederland, welk crediet sindsdien herhaaldelijk en belangrijk is verhoogd.

B45724

H4312 – 0029

(c) Omstreeks denzelfden tijd werd door genoemd Ministerie een crediet geopend ten gunste van de Duitsche "Zivilverwaltung" in het Nederlandsche bezette gebied, welk crediet eveneens sindsdien herhaaldelijk verhoogd is.

(d) Ingevolge de overeenkomst d.d. 10 Juli 1940 tusschen den President van de Deutsche Reichsbank en den President van de Nederlandsche Bank is in de boeken van de Deutsche Reichsbank een "Sondertransferkonto" geopend ten name van de Nederlandsche Bank, waarop sindsdien verschillende bedragen zijn gestort wegens "Beteiligungen" in Nederlandsche ondernemingen en aankoop van Nederlandsche effecten voor Duitsche rekening.

(e) Sedert de vergemakkelijking van het betalingsverkeer tusschen Duitschland en Nederland bij Runderlass no. 89 van 30 October 1940 zijn aanzienlijke bedragen aan Reichsbanknoten, Rentenbankscheine en Duitsche pasmunt uit Duitschland in Nederland ingevoerd.

(3) Ook na de opening van het sub (2), (b) bedoelde crediet zijn in op zichzelf staandegevallen door onderdeelen van de Duitsche weermacht nog herhaaldelijk Reichskreditkassenscheine in Nederland uitgegeven. De Reichskreditkassenscheine zijn hier te lande echter practisch nimmer in het verkeer geweest. Zij vonden steeds zeer spoedig hun weg naar de Nederlandsche Bank, die ze voor rekening van de Nederlandsche schatkist verwisselde tegen Nederlandsche betaalmiddelen. In totaal werd aldus aan Reichskreditkassenscheine bij de Nederlandsche Bank verwisseld:

vóór 1 Juli 1940 de tegenwaarde van	f. 24 millioen
van 1 Juli 1940 tot en met 20 Januari 1941 de tegenwaarde van	" 56 "
Totaal	f. 80 millioen

Op het sub (2), (b) bedoelde crediet werd tot en met 20 Januari 1941 beschikt tot een bedrag van f. 542 millioen, terwijl het geopende crediet thans in totaal f. 795 millioen bedraagt.

Op het sub (2), (c) bedoelde crediet werd tot en met 20 Januari 1941 een bedrag van f.20 millioen opgenomen.

Het sub (2), (d) bedoelde "Sondertransferkonto" van de Nederlandsche Bank bij de Deutsche Reichsbank wees per 20 Januari 1941 een saldo ten gunste van

B 45725

H4312 – 0030

de Nederlandsche Bank aan (inclusief een bedrag dat in Duitsch schatkistpapier was belegd)van Rm 26 millioen,hetgeen overeenkomt met ongeveer ƒ 20 millioen.

De sub (2), (e) bedoelde, hier te lande ingevoerde Duitsche betaalmiddelen bleven tot dusver grootendeels buiten den geldomloop. Zij vinden meestal spoedig hun weg naar de Nederlandsche Bank,die ze tegen Nederlandsche betaalmiddelen verwisselt. Van 1 November 1940 tot en met 20 Januari 1941 is in totaal een bedrag overeenkomende met de tegenwaarde van ƒ 31 millioen aan deze betaalmiddelen bij de Nederlandsche Bank binnengekomen. De hier bedoelde betaalmiddelen worden door de Nederlandsche Bank opgezonden naar de Deutsche Reichsbank,die ze tegen rijksmarken van de Nederlandsche Bank overneemt en de tegenwaarde ten gunste van de Nederlandsche Bank in de Nederlandsch - Duitsche clearing stort. In het hierboven sub (1) vermelde bedrag van ƒ 319 millioen voor de totale " Clearing-Spitze " per 20 Januari 1941 is een bedrag van ƒ 14 millioen begrepen ter zake van overgemaakte tegenwaarde van naar Berlijn gezonden Duitsche betaalmiddelen als hier bedoeld.

(4) Alles bijeen genomen zijn derhalve tot 20 Januari 1941 door het Nederlandsche bezette gebied aan Duitschland credieten verleend tot de volgende bedragen :

(a)	" Clearing- Spitze"	ƒ 319	millioen
(b)	Ingewisselde Reichskreditkassenscheine	" 80	"
(c)	Crediet Duitsche weermacht	" 542	"
(d)	Crediet Duitsche "Zivilverwaltung""	20	"
(e)	Saldo " Sondertransferkonto "	" 20	"
(f)	Ingewisselde Duitsche betaalmiddelen (minus een bedrag van ƒ 14 millioen reeds begrepen onder (a)	" 17	"
	Totaal	ƒ 998	millioen

Tengevolge van deze credietverleening -- op een basis van gemiddeld ƒ 125 millioen per maand of anderhalf milliard gulden per jaar -- is de vlottende staatsschuld van Nederland sedert 31 Mei 1940 reeds gestegen met f 864 millioen netto. Zij zou nog sterker gestegen zijn , ware het niet, dat een deel van de bedragen die individueele Ned. crediteuren uit het verrekeningsverkeer met Duitschland te vorderen hebben , nog niet is geincasseerd. In dit verband is te vermelden, dat de Nederlandsche Bank zich bereid verklaard heeft de gelden die in het Nederlandsch -- Duitsche verrekeningsverkeer door

B 45726

H4312 - 0031

de Reichsbank aan haar worden overgemaakt, tot een nader overeen te komen bedrag voorloopig niet te incasseeren. Dit beteekent uiteraard slechts, dat dit onderdeel van het aan Duitschland verleende crediet, rechtstreeks door de Nederlandsche Bank wordt gefinancierd, evenals zulks het geval is ten aanzien van het saldo op het "Sondertransferkonto" van de Nederlandsche Bank bij de Deutsche Reichsbank.

De biljettencirculatie van de Nederlandsche Bank is, als gevolg van de hierboven bedoelde credietverleening aan Duitschland, sedert 31 Mei 1940 gestegen met f. 276 millioen of omstreeks 22 procent. Dit bedrag stemt ongeveer overeen met het bedrag van het schatkistpapier dat door den Staat rechtstreeks bij de Nederlandsche Bank is ondergebracht. Dat deze credietverleening van de circulatiebank aan den Staat geen grooteren omvang aannam, is te danken aan het feit dat het mogelijk bleek een belangrijk deel van de vlottende staatsschuld onder te brengen bij de particuliere banken. Aan het vermogen van de particuliere banken om schatkistpapier op te nemen, zijn echter grenzen; en men mag aannemen dat deze grenzen weldra bereikt zullen zijn.

(5) Te verwachten is, dat de "Clearing-Spitze", hierboven bedoeld, in de naaste toekomst nog aanzienlijk zal toenemen. Volgens een schatting die tamelijk betrouwbaar kan worden geacht, zijn van Duitsche zijde aan Nederlandsche ondernemingen orders gegeven tot een totaal bedrag van omstreeks f. 1000 millioen, welke orders meerendeels in den loop van het jaar 1941 zullen moeten worden uitgevoerd. De grondstoffen die voor de uitvoering van deze orders benoodigd zijn, zullen grootendeels door Duitschland in Nederland worden ingevoerd, waartegenover echter de eindproducten weder naar Duitschland uitgevoerd zullen worden.

Wanneer men hierbij in aanmerking neemt dat de betalingen uit hoofde van de hierboven sub '2), (b) en (2), (c) bedoelde credieten uiteraard verderen voortgang zullen moeten hebben; dat het naar alle waarschijnlijkheid voorloopig wel ondoenlijk zal blijken de uitgifte van Reichskreditkassenscheine hier te lande geheel stop te zetten en dat, naar vaststaat, het "Sondertransferkonto" van de Nederlandsche Bank bij de Reichsbank in de komende maanden nog wel met verdere bedragen zal worden gecrediteerd, dan behoeft het geen nader betoog dat de vooruitzichten voor de ontwikkeling van den financieelen en monetairen toestand in het bezette Nederlandsche gebied verre van gunstig zijn en reden geven tot ernstige bezorgdheid.

B 45727

H4312 - 0032

(6) Dit klemt te meer, nu van Duitsche zijde de wensch naar voren is gebracht, den inkoop van Duitsche effecten door de Deutsche Golddiskontbank, die tengevolge van de werking van het Geblokkeerde Marken-belastingbesluit (Verordening 198/1940) tot stilstand is gekomen, weder mogelijk te maken. Om deze mogelijkheid te openen, zou men op de bepalingen van het Geblokkeerde Marken-belasting-besluit een uitzondering moeten toestaan van zoodanigen principieelen aard en van een dermate verre strekking, dat het besluit in kwestie daardoor tot een aanfluiting zou worden gemaakt. Bovendien zou men, door de mogelijk-heid te openen dat vorderingen op Duitschland, voor zoover zij in effecten belichaamd zijn, gerealiseerd en getransformeerd worden zonder dat daarvan belasting wordt geheven. een sterken prikkel scheppen om andere vorderingen op Duitschland in effecten om te zetten. Het aanbod van Duitsche effecten hier te lande zou daardoor ongetwijfeld sterk worden gestimuleerd. Een verbetering van beteekenis van de in Nederland geldende koersen der Duitsche effecten als gevolg van een maatregel als hier bedoeld mag dan ook geenszins verwacht worden. In elk geval zouden de aankoopen waarvan hier sprake is, een nieuwen last ten ongunste van Nederland op het betalingsverkeer tusschen de beide gebieden leggen. Waar bedoeld betalingsverkeer, zooals uit het voorafgaande duidelijk blijkt, reeds zeer zwaar ten ongunste van Nederland belast is, moet het opleggen van nieuwe lasten die in dezelfde richting drukken, ten ernstigste worden ontraden. De meerbedoelde aankoopen zouden met het welbegrepen belang van Nederland strijden, terwijl zij niet in overeenstemming zouden zijn met de bij herhaling uitgesproken bedoeling volgens welke Duitschland niet verder wenscht te profiteeren van het verschil in koers tusschen de noteeringen in Nederland en die in Duitschland.

(7) Voor het inkoopen van Duitsche effecten hier te lande door de Deutsche Golddiskontbank, zijn, naar dezerzijdsche meening, de tijden niet rijp. Zij zullen dit eerst zijn, wanneer de betalingsbalans tusschen de beide gebieden een saldo ten gunste van Duitschland laat, waaruit de tegenwaarde der ingekochte effecten werkelijk getransfereerd kan worden. Bij de inkoopen van Duitsche fondsen die in de maanden September en October 1940 hebben plaats gehad, is van een werkelijken transfer geen sprake geweest. Bedoelde inkoopen kwamen tenslotte alleen hierop neer, dat voor de in effecten belichaamde vorderingen op Duitsche

B 45728

debiteuren van een aantal in het bezette Nederlandsche gebied gevestigde individueele crediteuren een collectieve vordering van den Nederlandschen Staat op Duitschland in de plaats is getreden. Een saldo ten gunste van Duitschland waaruit de bedragen, benoodigd voor inkoop van Duitsche effecten, werkelijk getransfereerd kunnen worden, zal eerst ontstaan wanneer het mogelijk zal zijn den goederenuitvoer uit Duitschland naar Nederland op te voeren.

(8) Ook voor een vergemakkelijking van het betalingsverkeer tusschen Duitschland en het Nederlandsche bezette gebied is, naar het voorkomt, de tijd nog niet gekomen. De ervaring die is opgedaan met de maatregelen van October/November 1940, spreekt in dit opzicht duidelijke taal. Het is gebleken dat bedoelde vergemakkelijking in de practijk in zoover een geheel eenzijdige werking heeft gehad, dat zij de toch reeds zeer drukkende lasten die de oorlogsomstandigheden aan het financieel en monetair bestel van het bezette Nederlandsche gebied opleggen, in niet geringe mate heeft verzwaard zonder dat daar aanwijsbare voordeelen tegenover staan. Bij verdere verzwaring van bedoelde lasten moet ernstig worden gevreesd voor catastrophale gevolgen voor de Nederlandsche Volksgemeenschap.

(9) Het vorenstaande moet tot de onafwijsbare slotsom voeren dat elke maatregel, welke zou leiden tot een opvoering van het Nederlandsche clearingsaldo in Duitschland, vermeden dient te worden. Integendeel, verzocht moet worden dat de regeling van het betalingsverkeer tusschen de twee gebieden in haar geheel aan een grondig onderzoek wordt onderworpen, waarbij met name ook de mogelijkheid onder het oog ware te zien van maatregelen om den toevloed van Duitsche betaalmiddelen die sedert begin November in het Nederlandsche bezette gebied valt waar te nemen, te stuiten.

Zooals in vele deskundige betoogen ook van officiëele zijde in Duitschland werd uiteengezet,

B45729

H4312 - 0033

moet met alle kracht gestreefd worden naar het brengen van evenwicht in de betalingsbalansen van de landen die aan het multilaterale clearing-verkeer onder Duitsche leiding deelnemen. Hiertoe is het bovenbedoelde grondige onderzoek noodig; en het zou met het zooeven omschreven streven in strijd zijn de onevenwichtigheid tusschen de Duitsche en de Nederlandsche betalingsbalansen te vergrooten door een incidenteelen maatregel, die het Nederlandsche belang zou schaden en door het Duitsche belang niet geboden wordt. Het kan niet in het belang van Duitschland zijn, dat het multilaterale betalingsverkeer, hetwelk zoo herhaaldelijk en sterk is aanbevolen als een systeem dat de voorkeur verdient boven dat van den gouden standaard, zou blijken reeds aanstonds in de practijk te falen. Evenmin kan het in het belang van Duitschland geacht worden, dat het Nederlandsche financieele en monetaire bestel wordt ontwricht en de inflatie in het Nederlandsche bezette gebied haar intrede doet.

Op bovenstaande gronden moet aangedrongen worden op het hierboven reeds aanbevolen nadere onderzoek en moet elke maatregel die de reeds zoo moeilijke omstandigheden nog drukkender zou maken, met den meesten ernst worden ontraden."

De Commissaris Fischböck dacht er intusschen niet aan, in de richting van de zooeven aangehaalde nota eenigen stap te doen. Integendeel, hij wist eindelijk in Maart 1941 zijn hartewensch in Berlijn door te zetten. Men durfde toen blijkbaar van Duitsche zijde met Rost van Tonningen in zee te gaan en, bij verordening van 31 Maart 1941, no, 65, werd door den Rijkscommissaris Seijss-Inquart het definitieve besluit genomen, met ingang van 1 April 1941 de deviezengrens tusschen Nederland en Duitschland op te heffen en de clearing tusschen beide landen af te schaffen.

B 45730
H4312 - 0034

In verband hiermede werd het bovenvermelde Geblokkeerde Markenbelastingbesluit per 1 April 1941 vervangen door een nieuwe verordening; krachtens deze regeling werd de belasting niet meer geheven bij het overmaken naar Nederland van de tegenwaarde van vervreemde of gedelgde beleggingen in of vorderingen op Duitschland doch bij vervreemding zelf van Duitsche activa. Voorts werden de percentages der heffing verlaagd tot 60%, 40% en 20%.

Door deze Berlijnsche besluiten was derhalve de toestand ingetreden, met het oog waarop de Nederlandsche Secretaris-Generaal van Financiën bij herhaling had kenbaar gemaakt, dat hij bij dat intreden de verantwoordelijkheid niet langer zou kunnen dragen. Hij legde derhalve zijn ambt neder en werd met ingang van 20 Maart 1941 als Secretaris-Generaal van het Departement van Financiën en als President van de Nederlandsche Bank ontslagen. Tot zijn opvolger in beide ambten werd Rost van Tonningen benoemd.

Daarmede was het tijdvak van hartelijke en innige samenwerking geopend waarop hierboven gedoeld werd (blz. 4). Voortaan zou noch het Ministerie van Financiën, noch de Nederlandsche Bank, wat de opperste z.g. Nederlandsche leiding van beide betreft, meer eenigen weerstand tegen de wenschen en eischen van den bezetter bieden. Weliswaar vervulden twee leden der "oude" Bankdirectie nog hunne functie maar in verband met den beslissenden stem van den President ingeval van staking van stemmen, konden zij in het algemeen hun standpunt niet tot gelding brengen. De systematische roofpolitiek vierde hoogtij; de uitmergeling van ons land nam steeds grooteren omvang aan. Het gewijzigde Geblokkeerde Markenbelastingbesluit, dat ook in zijne nieuwe gedaante nog eene afdoende belemmering tegen de realisatie der Nederlandsche beleggingen in of vorderingen op Duitschland bleek op te leveren, werd met ingang van 1 September 1941 buiten werking gesteld. Hiermede was de laatste hindernis genomen. Alle aankoopen en betalingen door Duitschland aan Nederland waren onbeperkt vrij; zij geschiedden

B 45731

H4312 - 0035

H4312 - 0036

op den rug van den Nederlandschen Staat, die de guldens moest verschaffen in ruil voor eene vordering op Duitschland, waarvan het dubieuse en gevaarlijke karakter voor een ieder die kon en wilde zien, kwam vast te staan. Dat de Nederlandsche Bank als financieringsinstituut tusschen de twee landen was geschoven, kon niet anders dan technische beteekenis hebben. Het gold hier, zooals in het oog springt, de regeling van de financieele betrekkingen tusschen de beide staten; deze regeling droeg een uitgesproken publiekrechtelijk karakter. Dit zou ten overvloede voor een ieder nog duidelijker aan het licht zijn getreden wanneer voor de financiering in Nederland de vorm gekozen ware, dien de elementaire eischen van eene aannemelijke financieringswijze voorschreven. Juist het verschil tusschen dien vorm en de in werkelijkheid gevolgde financieringswijze toont aan, hoezeer ook in dit opzicht het nationaal-socialisme op camouflage en scheeve voorstellingen gegrond en gericht was. Met ophef en bij herhaling werd er op gewezen, dat bij de Nederlandsche Bank rechtstreeks door den Staat geen schatkistpapier onder gebracht behoefde te worden, terwijl in werkelijkheid dagelijks stijgende, tot in meerdere milliarden guldens loopende kredieten via de rekening met Duitschland door de Nederlandsche Bank aan den Staat renteloos verleend werden. Zulks zou gebleken zijn wanneer, zooals eerste eisch van eene redelijke financieele politiek was, de Staat aanstonds gedebiteerd ware voor de op Duitschen last hierte lande uitbetaalde guldensbedragen. Dan had de kunstmatige geldruimte nimmer den huidigen omvang kunnen verkrijgen; dan ware dus de gevaarlijke inflationistische tendens, die thans door de financiering met bankbiljetten in het leven werd geroepen, althans zooveel mogelijk beperkt. De Staat zou toch getracht hebben de in zijn debet geboekte bedragen door plaatsing van schatkistpapier in de open markt te financieren en zijn beroep op de Nederlandsche Bank en dus op de bankbiljettenpers beperkt hebben tot hetgeen in die markt geen dekking kon vinden. Zij, die de verantwoordelijkheid voor den in het leven geroepen, defecten toestand dragen, wilden den gezonderen weg, die hun door de nog aanwezige leden der vorige Directie van de Nederlandsche Bank gewezen werd, echter niet volgen. Zij wilden de geldruimte; zij verkozen willens en wetens den bedriegelijken schijn met opoffering van de werkelijke belangen van het land, waarvoor zij te zorgen hadden.

Hiermede is het bederf van het Nederlandsche geldstelsel, dat de bezettingsjaren brachten, behandeld. In dit verband dient nog slechts besproken te worden de

B 45722

H4312 - 0037

ontwikkeling in dalende richting van den goudvoorraad van de Nederlandsche Bank zooals die uit het op blz. 13 gegeven overzicht naar voren treedt. Uit dat overzicht blijkt eene daling van f.1.235.466.481 op 1 April 1940 tot f. 931.594.698 op 1 April 1944. Hierbij dient in aanmerking genomen te worden, dat aan het eerstgenoemde bedrag een goudprijs van f.2.009 per kg. fijn ten grondslag ligt, welke prijs bij de berekening van het in de tweede plaats genoemde bedrag f.2.098 beliep. Voor eene zuivere vergelijking dient deze prijsverhooging van het goud in aanmerking genomen te worden. Doet men zulks dan blijkt de daling niet bedragen te hebben f. 303.871.783 (1.235.466.481 - 931.594.698) maar f. 343. 391.339 (1.235.466.481 - 892.075.142).

Aan de eene zijde valt derhalve te constateeren een enorme toeneming van de ter beschikking der bevolking gestelde geldhoeveelheid, eene opzettelijke en onnoodige creatie van z.g. zwevende koopkracht, aan den anderen kant eene even opzettelijke en onnoodige wegvoering van den in Nederland aanwezigen goudvoorraad van de Nederlandsche Bank. Aan beide zijden de uitsluitend geldende en alles beheerschende wil van de Duitsche machthebbers om slechts de belangen van Duitschland, ten eenenmale in strijd met de volkenrechtelijke bepalingen, te dienen en de uitzuigingspolitiek ten opzichte van Nederland in alle opzichten en onderdeelen door te voeren. Hoewel de vergelijking ten aanzien van het nationaal-socialisme eenigszins eigenaardig moge klinken, overtrof die politiek verre de in Shylock gepersonificeerde hardheid en uitbuiting.

Ten slotte kwam zelfs mr. Rost van Tonningen in verzet toen Commissaris Fischböck het voorstel aanhangig maakte om de hierboven besproken, Nederlandsche bijdrage voor den oorlog in het Oosten te verdubbelen en dus te brengen van f. 37½ millioen op f. 75 millioen per maand en voorts om de bezettingskosten ten laste van Nederland opnieuw met f. 20 millioen per maand te verhoogen.

Eerstgenoemde richtte op 18 December 1943 het volgende schrijven aan den Rijkscommissaris:

"In overeenstemming met U en met den leider der Nationaal-socialistische Beweging in Nederland werd sedert 1 Juli 1941 door Nederland een vrijwillige bijdrage voor de oorlogvoering in het Oosten geschonken ter hoogte van maandelijks 50 millioen Mark, waarvan 10 millioen in goud betaald werden ten laste van den goudvoorraad der

B 45733

H4312 - 0038

Nederlandsche Bank. Sedert 1 Juli 1941 werden 192 millioen Mark in goud aan de Reichsbank uitbetaald. De goudvoorraad van de Nederlandsche Bank is sedert Maart 1943 uitgeput. Sindsdien worden de betalingen geheel ten laste van het Markentegoed der Nederlandsche Bank verricht.

Minister Fischböck heeft mij eenige weken geleden verzocht te onderzoeken of de financieele en economische toestand van Nederland een verdubbeling van de bijdrage voor het Oosten, dus een verhooging tot 100 millioen Mark per maand, zou toestaan.

Minister Fischböck heeft in zijn motiveering op de verhoogde kosten der oorlogvoering gewezen, welke het Reich tegen het bolsjewisme en het amerikanisme te dragen heeft. Het is ons ook volkomen duidelijk, Mijnheer de Rijkscommissaris, dat de onmenschelijke bombardementen van Duitsche steden niet alleen het Duitsche volk moreel tot het uiterste beproeven, maar ook dat de materieele schade enorme uitgaven veroorzaakt.

Minister Fischböck was van meening, dat een verhooging der maandelijksche bijdrage voor de bezettingskosten met 20 millioen gulden, dus van 100 op 120 millioen per maand, onvermijdelijk zou zijn. De tegenwoordige betalingen van Nederland in zake de bezettingskosten (f. 1.200 millioen) en de bijdrage voor het Oosten (f. 450 millioen) zouden dus van f. 1.650 millioen tot f. 2.340 millioen per jaar stijgen, indien de voorstellen van Minister Fischböck tot uitvoering zouden komen.

De financiering van deze verhoogde bijdragen zou volgens de opinie van den Heer Minister Fischböck door de ruime liquiditeit van de geldmarkt mogelijk zijn.

In verband hiermede zou ik willen vermelden, dat het tegoed der banken bij de Nederlandsche Bank, van het minimum ad f. 141 millioen aan het einde van 1942 tot f. 650 millioen op 18 October 1943 gestegen is. Aangezien dit laatste argument op den voorgrond geschoven werd, zou ik de oorzaken van deze schijnbare liquiditeit hier nader willen onderzoeken.

Toen op 1 April 1941 de deviezengrens en op 1 September 1941 practisch de laatste hindernissen voor het vrije kapitaalverkeer tusschen het Reich en Nederland wegvielen en de bedoeling bestond het betalingsverkeer tusschen Nederland en overige landen in toenemende mate in het kader der multilaterale clearing over Berlijn te doen plaats vinden, waardoor Nederland in staat gesteld

B 45734

H4312 – 0039

zou worden, haar Rijksmarkentegoed voor afdekking harer betalingsverplichtingen ten opzichte van de overige landen te benutten, werden deze maatregelen het meeste begroet door diegenen van mijn landgenooten, die daarin de eerste schrede zagen naar een blokvorming tusschen de germaansche volkeren en daar bovèn uit naar een Europeesche economie.

Deze eerste doorbraak naar een vrije europeesche economie kon echter slechts succes hebben, indien hierop in zoo kort mogelijk tijdsbestek maatregelen van gelijke strekking ten opzichte van het Reich en de overige landen zouden volgen en op die wijze ook de hindernissen tusschen Nederland en die andere staten zouden wegvallen. Zou het laatste niet het geval zijn, dan zou de economische positie van het Reich bevoorrecht worden ten opzichte van die van alle europeesche staten, dus ook van de germaansche randstaten. Dit zou in strijd zijn met het principe der germaansche gelijkgerechtigdheid.

Helaas moet vastgesteld worden, dat het voorbeeld dat Nederland in dit opzicht gegeven heeft, door de andere staten van Europa niet gevolgd werd en integendeel getracht werd, het vrije goederen-, geld- en kapitaalverkeer tusschen Nederland en het Reich door maatregelen te belemmeren, welke niet alleen tegenstrijdig waren aan het gestelde doel, de vorming van een economisch blok, maar ook Nederland zwaar troffen, aangezien het vrije betalingsverkeer tusschen het Reich en Nederland eenerzijds benut werd om de Markentegoeden van de andere staten op Nederland af te wentelen, anderzijds Nederland niet in gelijke mate de mogelijkheid verkreeg, het ingevolge der opheffing van de deviezengrens natuurlijk gegroeide Markentegoed ter afdekking harer betalingsverplichtingen ten opzichte van het buitenland via de multilaterale clearing te benutten. Verscheidene landen waarmede het betalingsverkeer geheel of gedeeltelijk over de centrale clearing afgewikkeld wordt, houden desondanks aan de bilaterale clearingsgedachte vast en nemen haar als leidraad voor hun verrekeningspolitiek. Voorzoover deze pogingen geslaagd zijn, hebben zij er toe bijgedragen, de Markenvorderingen van Nederland aanzienlijk te doen stijgen. Indien deze aanvallen van andere staten niet beteugeld worden, is het te vreezen, dat het Nederlandsche Markentegoed daardoor in het oneindige stijgen zal. Daarbij treden in den laatsten tijd nog verschijnselen op, welke er op wijzen, dat bepaalde gegadigden van de Mark op den Gulden overgaan.

B 45735

H4312 - 0040

Ik zou nu nog een voorbeeld willen vermelden, waarbij de afkeer tegen de Mark zich rechtstreeks tegen de met haar in vast verband staanden Gulden keerde, namelijk de overeenkomst, welke in afwezigheid van Nederlandsche vertegenwoordigers, maar onder raadpleging van vertegenwoordigers der Belgische centrale bank, bij de besprekingen van 13 tot 15 September van dit jaar betreffende het Nederlandsch-Belgische betalingsverkeer, getroffen werd. Ik zal deze overeenkomst, welke met Uw gevolmachtigde voor de Nederlandsche Bank het onderwerp van besprekingen uitmaakte en welke wij dan tezamen met den Vice-President der Reichsbank, den heer Puhl, bespraken, niet uitvoerig vermelden, maar wil er op wijzen, dat de Belgische staat, welke op ontoelaatbare wijze de bezetting benut heeft om sedert 1940 haar betalingen van rente en aflossing aan Nederland te staken, in genoemde overeenkomst getracht heeft, deze achterstallige betalingen en de geheele hoofdsom der schuld ten laste van zijn Markentegoed te betalen. Daartegenover is de Nationale Bank van België slechts in bepaalde gevallen (Reis-en Grensverkeer) bereid, guldens te koopen, waarbij zij deze guldensaankoopen (tot nu toe ca. f.20 millioen) ook niet over de clearing wil verrekenen, maar dit guldenstegoed als een vordering op Nederland beschouwt die met deviezen afgewikkeld dient te worden.

Deze houding moet als een direct ondermijnen van het vertrouwen in de Duitsche valuta en de daaraan verbonden Nederlandsche valuta bestempeld worden. Het aanbod van Hollandsche guldens bij de Belgische centrale bank was het gevolg van een afname van ons Belgisch tegoed, welke veroorzaakt werd door de weigering van België, om sedert 1940 haar Nederlandsche schuldendienst in stand te houden. Zoo werd op kunstmatige wijze een ongunstige ontwikkeling van de Nederlandsch-Belgische clearing veroorzaakt.

Deze voorbeelden van weerstand tegen de Mark en daarom ook tegen den Gulden staan niet alleen; gelijke ervaringen zijn ook met de Fransche centrale Bank opgedaan, terwijl ook zekere overeenkomsten met Turkije en Hongarije het afwentelen van markentegoeden van die landen op Nederland ten gevolge hadden. Bij andere clearing-overeenkosten (Polen) is daarenboven het overbrengen van kapitaal slechts naar Nederland mogelijk gemaakt, doordat het overbrengen van kapitaal in tegengestelde richting niet toegestaan is.

B 45736

H4312 -0041

Aangezien het Nederlandsche en Duitsche deviezenstelsel na de opheffing der deviezengrens in een betalingstechnische vrije ruimte zweeft, heeft de practijk getoond, dat de druk uit het buitenland zich naar de zwakste plek, die Nederland met haar jong deviezenstelsel vormt, richt, waardoor het voor het buitenland mogelijk wordt, in Nederland te bereiken wat het Duitsche deviezenstelsel belet.

Naast deze verschijnselen dient ook de groeiende toevloed van Marken-bankpapier vermeld te worden, die van een gemiddelde ad RM. 1 millioen per dag in April 1941, tot 2,5 à 3 millioen sedert November 1942 en tot 3,6 millioen per dag in September 1943 steeg en omtrent de herkomst waarvan, ondanks alle pogingen van de Nederlandsche Bank, tot nu toe niets opgehelderd kon worden. Het is op zijn minst opmerkelijk te noemen, dat ondanks het vrije betalingsverkeer tusschen Nederland en het Reich, dusdanige bedragen in Marken-bankpapier bij de Nederlandsche Bank binnenvloeien en het vermoeden ligt voor de hand, dat het hier, althans gedeeltelijk, om Markentegoeden gaat, die uit Duitschland en uit bepaalde nabuurlanden naar Nederland afgestooten en in Guldens geconverteerd worden. Het is mij bekend, dat in eenige gevallen door de Gemachtigde voor de Prijzen groote zwarte aankoopen van Duitsche industrieelen in beslag genomen zijn, zoodat met recht aangenomen kan worden, dat deze toevloed van Marken gedeeltelijk aan dergelijke zwarte aankoopen toe te schrijven is.

Het moet met andere woorden aangenomen worden, dat die reeds eerder genoemde overgang van de Mark op den Gulden, toeneemt en dat daardoor de gedachte aan een blokvorming, welke aanleiding gaf tot het opheffen der tol- en deviezengrens tusschen Nederland en Duitschland, in gevaar gebracht wordt. Deze geweldige en nog steeds toenemende stroom van Marken-bankpapier en het overmaken van banktegoed/der Bank van 83 millioen per ultimo Maart 1941 tot 3.646 millioen per ultimo September 1943 doen stijgen. Ik zou hier er nog eens uitdrukkelijk op willen wijzen, dat destijds de opheffing van de deviezengrens plaatsgevonden heeft in de gedachte, dat de oorlog niet van langen duur zou zijn. Had de vreedzame opbouw van Europa kort na de Duitsch-Nederlandsche blokvorming plaats gevonden, zoo zou de opheffing der tol- en deviezengrenzen tusschen de andere staten ook de Nederlandsche economie ten goede gekomen zijn. Nu oefent de druk op de Reichsmark, welke door de politiek van andere Europeesche staten in het leven geroepen wordt,

/ in marken aan de Ned Bank hebben het markentegoed

B 45737

H4312 - 0042

op Nederland in toenemende mate een ongunstigen invloed uit. Als ik vermeld ,dat de onderzoekingen naar de herkomst der markentegoeden tot geen conclusies geleid hebben,zoo is de oorzaak hiervan,dat iedere contrôle van Nederlandsche zijde onmogelijk geworden is,daar ingevolge de opheffing der deviezengrens de contrôle van het bilaterale betalingsverkeer vervallen is en wij geen inzicht hebben in de centrale clearing te Berlijn.

In verband hiermede zou ik er op willen wijzen, dat aan de onderhandelingen over het Duitsch-Belgische verkeer of over het verkeer tusschen België en andere landen,tenminste de desbetreffende Belgische autoriteiten deelnemen,terwijl gelijksoortige besprekingen betreffende Nederland zonder deelname onzerzijds gevoerd worden en besluiten genomen worden. Zoo is het ons wel is waar mogelijk de kwalitatieve oorzaken van het steeds sneller aangroeien van het Markentegoed vast te stellen, het is ons echter onmogelijk deze oorzaken quantitatief te waardeeren. Als kwalitatieve oorzaken van het steeds sneller aangroeiende Markentegoed der Nederlandsche Bank zou men kunnen vermelden:

1. De aankoopen van goederen in Nederland
   Deze hebben in twee opzichten voor ons een ongunstige uitwerking. Tengevolge van de opheffing der deviezen- en tolgrens worden hier ten eerste voor Duitsche rekening goederen gekocht,welke Nederland in het kader der clearingcontingenten of met deviezen uit het buitenland betrokken heeft,ten tweede worden in den lande goederen gekocht, die Duitschland naar andere landen exporteert.Op beide wijzen ontstaat er voor Nederland een verlies aan deviezen en een aangroeien van het Reichsmarktegoed.
2. De aankoopen van effecten in Nederland.
3. Het overmaken van het loon der 400.000 Nederlandsche arbeiders welke in Duitschland te werk gesteld zijn.
4. De leveringen van Nederlandsche bedrijven ,ten gevolge van het overbrengen van een deel der opdrachten voor de Duitsche oorlogsproductie naar Nederland.
5. De terugbetaling van schulden aan Nederland in Marken evenals betalingen in Marken van renten en aflossingen betreffende Nederlandsche vorderingen op het buitenland.

B 45738

H4312 - 0043

Zooals U bekend zal zijn, had Duitschland voor 1 September 1939 een tamelijk aanzienlijke schuld aan Nederland. Deze schuld is gedeeltelijk afgelost, en wel in Marken. Daarnaast werd het buitenland in de mogelijkheid gesteld, credieten op langen termijn zoowel als kortloopende handelsschulden onder benutting van clearing- of Sperrmarken aan Nederland terug te betalen. Op deze wijze kochten Denemarken, Hongarije en Frankrijk hier te lande schuldebekentenissen terug met betaling over de clearing, terwijl aan Turkije toegestaan werd, hiervoor Sperrmarksaldi te gebruiken. Ook het overmaken van buitenland-sche markentegoeden ter afdekking van Nederlandsche vorderingen uit anderen hoofde komt herhaaldelijk voor. Het wegvallen van het toezicht van Nederlandsche zijde maakt daarenboven het overmaken van bedragen voor rekening van het buitenland naar Nederland mogelijk, waarbij Nederland slechts in vorm crediteur is (Auswandersperrmarkcredieten; Banken, welke als bemiddelaar bij het plaatsen van gelden in Duitschland en in de bezette gebieden optraden).

Deze verschijnselen beteekenen dus een afwenteling der zwevende koopkracht ten laste van Nederland, welke ingevolge het opheffen der deviezengrens op 1 April 1941 door deze autoriteiten slechts achteraf en dan nog maar ten deele gecontroleerd kon worden.

Ten gevolge van deze ontwikkeling stijgt ons met guldens gefinancierde markentegoed steeds sneller. Dientengevolge ontstaat in Nederland een kunstmatige liquiditeit en de eisch, de bijdrage voor de oorlogskosten van het Oosten te verhoogen, schijnt daarom technisch uitvoerbaar te zijn.

Met alle klem moet hier echter vastgesteld worden, dat de huidige situatie voor Nederland steeds hachelijker wordt en dat slechts een van de volgende twee middelen ons van het doodloopende spoor, waarop wij geraakt zijn, zou kunnen afbrengen, met name de zoo snel mogelijke opheffing der deviezengrenzen tusschen het Reich en zijn nabuurstaten, in ieder geval tusschen het Reich en de bezette gebieden, of het weer invoeren van de Duitsch-Nederlandsche deviezengrens. De laatste oplossing zou een terugtreden beteekenen en komt derhalve niet inaanmerking. Ik wil hier de verzekering geven, dat er van onzen kant naar gestreefd wordt, tot de grens der Nederlandsche

B 45739

H4312 - 0044

capaciteit, vrijwillig in de kosten van deze voor de toekomst van het Reich zoo beslissende oorlogvoering bij te dragen. Het is echter tegenover het Nederlandsche volk ontoelaatbaar, dat op grond van onze loyale houding aan andere staten de gelegenheid geboden wordt, onze offervaardigheid te misbruiken, want dit zou tot een voor Nederland naar verhouding veel zwaardere belasting voeren. Ook zou een blijvende benadeeling van Nederland na den oorlog hiervan het gevolg zijn. De kapitaalverliezen van Nederland zouden onevenredig grooter zijn dan die van staten zooals België en een herstel van de zware oorlogsschaden zou voor ons vaderland onevenredig moelijker zijn dan dat voor de nabuurstaten.

Ik zou deze uiteenzettingen aan de hand van den financieelen toestand van Nederland willen verduidelijken:

De staatsuitgaven van Nederland stegen van f. 1.051 millioen in 1939 tot rond 3.875 millioen in 1943. Dit bedrag zal in 1944 nog belangrijk stijgen en zou door bovengenoemde verhoogde bijdragen voor de oorlogvoering in het Oosten en voor de bezettingskosten het totaalbedrag van rond f. 4.650 millioen overschrijden. Ter dekking van deze bedragen zouden slechts rond 1.625 millioen uit belastingen en andere inkomsten ter beschikking staan, zoodat de uitgaven slechts voor rond één derde deel door de inkomsten gedekt zouden worden, een verhouding welke veel ongunstiger is dan die in het Reich. Ik zou in verband hiermede willen wijzen op de Dresdner uiteenzettingen van Staatssecretaris Reinhart, waaruit blijkt, dat in het jaar 1942/43 de uitgaven van het Reich voor 5/9 deel door de inkomsten en de oorlogsbijdragen van verschillende landen gedekt werden. Het is aan te nemen, dat deze verhouding voor het financieele jaar 1943/44 ongunstiger zal zijn, maar ook Nederland staat voor nieuwe zware uitgaven, waarover ik mij veroorloven zal, U separaat te berichten.

Ik weet dat er beweerd wordt, dat in Nederland de belastingcapaciteit niet in gelijke mate als in het Reich uitgenut is. Dit moet ik bestrijden door er op te wijzen, dat een op internationaal verkeer en koloniaal beheer rustende economie, zooals die van Nederland, door dezen wereldoorlog natuurlijk veel zwaarder getroffen wordt, dan die van het Reich, die hoofdzakelijk een op het binnenland gerichte

B 45740

H4312 - 0045

economie is.

Ik kom nu tot het vraagstuk der dekking van het tekort ad rond 3 milliard gulden per jaar, dat ontstaan zou ingevolge bovengenoemde verhoogingen der Nederlandsche bijdragen voor de bezettingskosten en de oorlogvoering in het Oosten. Hoewel de tekorten over het jaar 1940 slechts 714, over 1941 1.823 over 1942 1.773 en over 1943 naar schatting 2.224 millioen gulden bedragen, werd de door deze tekorten in de periode van 15.5.40 tot 30.9.43 ontstane geldbehoefte, slechts voor iets meer dan de helft door leeningen met langen looptijd tot een totaalbedrag van f. 2.980 millioen gedekt, terwijl het overblijvende deel ad. f. 2.644 millioen door de verhooging der vlottende schuld gefinancierd werd. Er dient echter de aandacht op gevestigd te worden, dat de behoefte aan kasmiddelen veel grooter geweest zou zijn, indien niet in de periode van Maart tot en met September 1943 een bedrag ad. f. 708 millioen naar de schatkist teruggevloeid was door de inlevering van de bankbiljetten ad. f.1000 en f. 500, die met het oogmerk de door de zwarte handelaren opgepotte biljetten te vatten, buiten omloop gesteld werden. Ten deele (100 millioen) dient deze maatregel als een belasting op het kapitaal opgevat te worden, voor het overige deel als een gedwongen, kortloopende leening, die de geldbehoefte van den staat aanzienlijk deed afnemen. Anders zou de vlottende schuld tot eind September 1943 nog veel sterker toegenomen zijn. Het moet dus aangenomen worden dat eigenlijk minder dan de helft van de geldbehoefte tot 30 September 1943 door de opbrengsten van leeningen met langen looptijd gedekt werd, hoewel de tekorten der jaren 1940-1943 (tot September) belangrijk minder waren dan die der komende tijden.

De jongste leening met een opbrengst van 997,5 millioen werd in Augustus van dit jaar uitgegeven. Zij is nog niet in de markt geclasseerd. Integendeel moesten ongeveer 100 millioen tot steun van de markt aangewend worden, die in de loop der volgende maanden weer verkocht dienen te worden. Hieruit blijkt dus, dat de momenteele liquiditeit van de geldmarkt niet met een evenredige opname-capaciteit van de kapitaalmarkt gepaard gaat. In het gunstigste geval zou volgend jaar hetzelfde resultaat als in de twee laatste jaren bereikt kunnen worden en tot uitgifte van een nieuwe leening van een milliard gulden overgegaan kunnen worden, zoodat nog minstens twee milliard gulden van het tekort der staatshuis-

B45741

H4312 - 0046

houding door een verhooging van de vlottende schuld zouden gefinancierd moeten worden, indien de door Minister Fischböck voorgestelde verhoogingen van de Nederlandsche bijdragen voor den oorlog aangenomen worden. De klaarblijkelijk plaatsvindende overgang van de Mark naar den Gulden, zal echter gedwongen tot een terugkeeren van deze kapitalen na de overwinning der Duitsche wapenen leiden zooverre het vluchtkapitaal betreft. Nederland zou hierdoor in een zeer precaire positie geraken en zou de credietbehoeften der zich in vredestijd herstellende economie in veel mindere mate kunnen bevredigen dan de naburige landen, die zich door instandhouding van de deviezengrenzen en door hun tegenover het Reich vijandelijke valutapolitiek beschermd zouden hebben. Uit bovenstaande uiteenzettingen blijkt, dat Nederland door de opheffing der deviezengrens ook wat haar kredietpolitiek betreft, ten opzichte van de nabuurstaten in het nadeel staat en dat het economisch leven van Nederland bedreigd is. Daar ik weet, dat ook U, Mijnheer de Rijkscommissaris, de instandhouding van het qualitatief begaafde Nederlandsche economische leven in het belang van het Reich volstrekt noodzakelijk acht, geloof ik, dat U mij zult toegeven, dat Nederland niet op dergelijke wijze benadeeld zou dienen te worden.

Ik zou ter aanvulling nog willen opmerken, dat de opbrengsten der belastingen in het jaar 1943 gedaald zijn tot een bedrag van rond 1.300 millioen (getaxeerd in October van dit jaar) en dus rond 160 millioen lager zijn dan in het jaar 1942. Het kan dus verwacht worden, dat de markt voor lange credieten zich in de volgende jaren ongunstiger zal ontwikkelen en dat derhalve ook om die reden een verhooging der uitgaven voor de credietpolitiek een zeer nadeelige uitwerking zou hebben.

Tenslotte zou ik er nog op willen wijzen, dat de dringendste maatregelen op het gebied der sociale politiek in Nederland ondanks herhaalde besprekingen welke daaromtrent plaats vonden, wegens de financieele noodtoestand opgeschort moesten worden. Het gaat hier b.v. om de kwestie der minimumloonen, welke destijds door mij met Minister Fischböck besproken werden en waarbij mijn voorstellen den vollen steun van den leider van het Arbeidsfront, den heer Woudenberg, van den Gemachtigde voor de Prijzen, Dr.Schokker en van den Secretaris-Generaal van het Departement van Sociale Zaken ondervonden. Hoewel sindsdien honderdduizenden

B45742

H4312 - 0047

arbeiders naar Duitschland gegaan zijn, bevinden zich ook nu nog in Nederland tallooze menschen, die een loon genieten, dat niet eens toereikend is om het "Distributiepakket" te koopen.

Deze noodtoestand is eveneens ontstaan door het feit, dat de prijzen aan het hoogere Duitsche niveau aangepast werden, zonder dat de loonen dienovereenkomstig verhoogd werden. Het peil der loonen is dus ten achter gebleven. De kwestie der belooningen van ambtenaren is een gewichtig probleem, dat nog op een oplossing wacht.

Het leek mij juist toe, hoogvereerde Rijkscommissaris, om U op deze omstandigheden te wijzen. Geen Nederlandsche nationaalsocialist zal het feit ontkennen, dat de bombardementsoorlog die Engeland en Amerika nu sedert meer dan een jaar voeren, het Duitsche volk moreel en materieel in een mate belast, zooals de andere landen zich nauwelijks kunnen voorstellen. De Europeesche gemeenschap moet door een solidariteit gedragen worden, die alle deelnemers tot het brengen van offers zou moeten opwekken. Daartoe is ook het Nederlandsche volk bereid. Dit moet echter niet zoo begrepen worden, dat de andere staten van Europa de bereidwilligheid van Nederland benutten om ons overmatig te belasten.

Toen wij in Maart 1942 begonnen zijn met terugwerkende kracht tot 1 Juli 1941 vrijwillig een bijdrage voor de oorlogvoering in het Oosten op te brengen, geloofden wij, dat andere Europeesche landen ons voorbeeld zouden volgen. Naar mijn inlichtingen is dit niet gebeurd en een verdere verhooging zou derhalve niet te verantwoorden zijn.

Onder deze gezichtspunten verzoek ik U de door den Minister Fischböck voorgestelde nieuwe offers te willen onderzoeken.

Ik groet U, hoogvereerde Rijkscommissaris, met

Heil Hitler !

Dr.M.M. Rost van Tonningen ."

B 45743

Zooals uit het zooeven weergegeven schrijven blijkt,was eindelijk het besef doorgedrongen van de uiterst bedenkelijke gevolgen welke de opheffing van de deviezengrens voor Nederland had medegebracht. Deze gevolgen konden door een ieder, die ter zake ook slechts eenig inzicht bezat, van den aanvang af voorzien worden. Thans was het te laat. Het kwaad was reeds te ver voortgeschreden. De jammerklachten hadden dan ook geene verdere uitwerking dan dat de voorstellen van Commissaris Fischböck niet werden aanvaard. Overigens werden eenige geheel onvoldoende maatregelen genomen, die geen verbetering brachten zoodat de ontwikkeling zich op denzelfden voet voortzette.

B 45744

H4312 – 0048

H4312 - 0049

Tot besluit van dit geschrift zullen nog eenige afzonderlijke punten behandeld worden, die allen in het kader vallen van de hiervoren meer in den breede geschetste roofpolitiek, welke Duitschland ten opzichte van Nederland tot in de volle consequenties gevolgd heeft.

I Intrekking van de in Nederland in omloop zijnde munten

Nadat reeds in het jaar 1940 de Duitsche Rüstungs-inspection van haar oogmerk tot vervanging van de Nederlandsche nikkelen en bronzen pasmunt door zink had doen blijken, heeft op 14 Februari 1941 de Duitsche Commissaris bij de Nederlandsche Bank aan het Ministerie van Financiën medegedeeld de daartoe vereischte maatregelen te willen treffen. De oude munten zouden uit de circulatie worden genomen, naarmate vervangingsmunten gereed zouden zijn gekomen. Daar 's Rijks Munt voor een voldoenden aanmaak twee jaren noodig zeide te hebben en de intrekking met grooten spoed diende te geschieden, werd aanmunting van een deel der nieuwe specie in het Duitsche Rijk in uitzicht gesteld. De totale vereischte hoeveelheid zink zou door het Duitsche Rijk ter beschikking worden gesteld.

De zeven bezwaren.

In het antwoord van het Departement van Financiën op deze mededeelingen werden op 20 Februari 1941 zeven bezwaren ontwikkeld, waarvan de formuleering een wat uitvoerige vermelding verdient.

1. De vervanging van brons en nikkel door zink zou groote schade toebrengen aan de Nederlandsche geldcirculatie. Het thans gebezigde brons (sedert 1877) en het nikkel (sedert 1907) hebben in alle opzichten aan de te stellen eischen beantwoord. Daarentegen is het zink, reeds wat de kleur aangaat, ook met het oog op het gevaar voor vervalsching allerminst wenschelijk. Het is belangrijk zachter dan brons en nikkel, zoodat met het oog op de intensieve circulatie van de munten van kleine coupure, bij voortduring omvangrijke en bij gevolg kostbare maatregelen noodig zouden zijn om den omloop in althans eenigermate goeden toestand te houden.

2. De maatregel zou op het publiek een hoogst ongunstigen indruk maken. Naar met stelligheid viel te verwachten, zouden de zinken munten niet in den smaak vallen, alzou, hetgeen aangenomen werd, de beeldenaar der nieuwe munten aan voor- en achterzijde niet van de bestaande munten verschillen

B 45745

H4312 - 0050

Bovendien zou een groote tegenzin tegen de inlevering van de bronzen en nikkelen munten ontstaan, indien men begreep — en dat het publiek dit aanstonds begrijpen zou, scheen wel niet aan twijfel onderhevig — dat de munten werden ingetrokken om het metaal voor oorlogsdoeleinden te gebruiken. Vooral dit laatste zou het gevolg hebben, dat het publiek niet of niet in voldoende mate de vereischte medewerking zou verleenen ; zulks zou den maatregel in belangrijke mate zijn effect doen missen. Waarbij dan nog kwam, dat het publiek allicht geneigd zou zijn de conclusie te trekken, dat de metaalvoorraad in Duitschland wel zeer dringend aanvulling moest behoeven, wanneer een dergelijke, geheel ongewone en bedenkelijke maatregel noodig werd geacht.

3. Indien het publiek inderdaad onvoldoende zou medewerken en de bronzen en nikkelen munten achterhield, waartegen uiteraard weinig te doen zou vallen, moest met reden worden gevreesd, dat de muntcirculatie geheel zou worden ontwricht door het ontbreken van de noodige pasmunt. Dit bezwaar zou alleen dan geen gewicht in de schaal behoeven te leggen, indien bij voorbaat zoo groote hoeveelheden van de nieuwe munten werden aangemaakt, dat aan elke optredende stagnatie, hoe ernstig ook, het hoofd zou kunnen worden geboden. De dringende eisch van een vlotte beschikbaarstelling van de vereischte hoeveelheden pasmunt klemde in tijden van oorlog en bezetting te sterker, en voor Nederland in het byzonder, omdat als rechtstreeksch gevolg van de bezetting het aantal binnen de landgrenzen vertoevende personen en daarmede de behoefte aan pasmunt, sterk gestegen was. Die behoefte nam als het ware schoksgewijze toe. Zoodanige omstandigheden waren bij uitstek ongeschikt voor de onderwerpelijke maatregelen.

4. Tot 1 Januari 1940 was in totaal in omloop gebracht :

aan	5-	cent	stukken	47380 000	stuks	gewicht	213.210 K.G.
"	2½	"	"	54640 000	"	"	218.560 "
"	1	"	"	431600 000	"	"	1 079 000 "
"	½	"	"	120600 000	"	"	150 750 "
					Totaal		1.661.520 K.G.

waarin aan koper :

in het muntnikkel	75 %	:	159 908 K.G.
in het brons	95 %	:	1 375 894 "
	tezamen		1.535 802 K.G.

B45746

H4312 – 0051

In hoeverre deze muntstukken nog in circulatie waren, was uiteraard niet bekend. Bij stukken van kleine waarde plegen niet onbelangrijke hoeveelheden op den duur te loor te gaan, doch gegevens staan hieromtrent niet ter beschikking. Naar schatting was aan te nemen, dat het verlies voor de 2½ en 1-cent stukken ongeveer 10% en voor de kleine ½-cent stukken 15% bedroeg. Voor de stuivers, die nog slechts kort in omloop zijn, scheen een aftrek van 2% voldoende.

Met inachtneming van deze reducties en rekening houdende met slijtage van het brons, werd de/in de circulatie aanwezige hoeveelheid koper geschat op 1200 ton. Aannemende een gelijk stukgewicht van oude en nieuwe munten, zou voor de vervanging noodig zijn 1700 ton zinken muntplaatjes, te vervaardigen uit 3400 ton zinken bladen.

5. Alvorens met de intrekking een aanvang zou kunnen worden gemaakt, zouden ten minste 200 millioen zinken centen beschikbaar moeten zijn. Vervaardiging in het buitenland was met het oog op de uit te oefenen contrôle wel zeer bezwaarlijk te achten. 's Rijks Munt zou, werkende in twee ploegen, 7 millioen stuks per week kunnen afleveren, zoodat ten minste 7 maanden vereischt waren, alvorens met de intrekking een aanvang zou kunnen worden gemaakt.

Aan deze vijf bezwaren van practischen aard werd toegevoegd de opmerking, dat het vanzelfsprekend werd geacht, dat aan Nederland zou worden vergoed, vooreerst het verschil in metaalwaarde der oude en nieuwe munten en voorts alle door 's Rijks Munt te maken kosten, alsmede alle kosten verbonden aan het intrekken der oude en het in omloop brengen der nieuwe munten. Voor rekening van Nederland zouden dan toch nog blijven de bij voortduring te maken kosten wegens grootere slijtage.

Van meer belang nog dan de uiteengezette practische bezwaren werden een tweetal principieele bedenkingen genoemd:

6. De Nederlandsche Muntwetgeving (Muntwet 1901) zou zonder "empêchment absolu" (artikel 43 van het Landoorlog reglement) terzijde worden gesteld.

B 45747

H4312 - 0052

7. De requisitie van het metaal ware slechts geoorloofd ter voorziening in de behoeften van het bezettingsleger. Hiervan was in casu geen sprake. De onrechtmatigheid van een requisitie ten behoeve van Duitschland sprong temeer in het oog, omdat het een grondstof betrof, die voor de vervaardiging van oorlogmateriaal werd gebruikt.

Op grond van het bovenstaande kon de Secretaris-Generaal van het Departement van Financiën zich tot de beoogde wijziging van de Muntwet en de intrekking der nikkelen en bronzen circulatie niet bereid verklaren, waarbij de verwachting werd uitgesproken, dat het opgevatte denkbeeld wegens de evidente principieele en practische bezwaren zou worden losgelaten.

Tot zoover de bezwaren van 20 Februari 1941, waarop de Duitsche Commissaris bij de Nederlandsche Bank op 4 Maart d.a.v. antwoordde, dat hij de bevoegde Duitsche instanties van de uiteenzettingen in kennis had gesteld en het Departement van Buitenlandsche Zaken had gevraagd zijn standpunt te bepalen.

Het doel der intrekking

Op 28 Februari berichtte de Directeur van het Rijksbureau voor non-ferrometalen aan den Secretaris-Generaal van het Departement van Handel, Nijverheid en Scheepvaart, dat "het de bedoeling der Duitsche autoriteiten zou zijn, dat de transactie van het omwerken van het koper in Duitschland en het terugleveren naar Nederland van het gewonnen roodkoper in dier voege zou plaats vinden, dat dit koper ter beschikking gesteld zou worden van de Nederlandsche industrie voor den Nederlandsche sector, civielgebruik." Deze mededeeling, aanvankelijk op 4 Maart door den genoemden secretaris-generaal aan zijn ambtgenoot van het Departement van Financiën doorgegeven, werd juist twee weken daarna door hem in twijfel getrokken." Op verlangen van de Duitsche autoriteiten is namelijk de verwerkingsmogelijkheid voor non-ferrometalen ten behoeve van het Nederlandsche civiele gebruik zoo sterk beperkt, dat eerst na verloop van geruimen tijd het uit de omsmelting ter beschikking komende koper in gebruik zou behoeven te worden genomen."

Geen intrekking van zilveren munten

Vastgesteld dient te worden, dat intrekking van zilveren pasmunt of teekenmunt tot dusverre met geen woord

B45748

H4312 - 0053

was genoemd, alhoewel ook die intrekking den bezetter zeer waarschijnlijk reeds aanstonds voor oogen heeft gestaan.

Toenemend tekort aan pasmunt

Het tekort aan pasmunt werd steeds nijpender; als sprekend voorbeeld hiervan is aangehaald, dat somtijds de Nederlandsche Spoorwegen geen spoorkaartjes afleverden, wanneer niet met gepast geld kon worden betaald. Hetzelfde deed zich in de winkels voor.

Nog een laatste middel werd aangewend om de productie van 's Rijks Munt op te voeren: op 1 Mei 1941 is de pletterij en op 5 Mei d.a.v. zijn de andere afdeelingen der Muntfabriek in twee ploegen gaan werken.

Voorbereiding aanmaak zinken munten

Eem mota van 28 Mei 1941 vermeldt, dat aan den Muntmeester opdracht was verstrekt om voorbereidende maatregelen te treffen tot den aanmaak van zinkem munten van 2½ cent en 1 cent. Bij besprekingen in de maand Juni over de Verordening no. 108/ 1941 betreffende de inlevering van metalen bleek, dat Minister Fischböck, Dr. Hirschfeld en mr. Rost van Tonningen overeenstemden in de opvatting, dat richtlijnen betreffende de intrekking van koperen en nikkelen munten voorloopig geheel moesten blijven rusten , wilde er niet een ernstige verwarring in het kleine betalingsverkeer ontstaan. In verband hiermede bleef onbeantwoord de vraag van de Rüstungsinspektion, of inderdaad bij 's Rijks Munt aanwezig was een belangrijke hoeveelheid oude koperen Indische centen, welke voor den aanmaak van bronzen Nederlandsche pasmunt gereserveerd moest blijven. Deze hoeveelheid ingetrokken koperen centen en andere specie uit Nederlandsch-Indië, waarvan begin 1941 voor een nominale waarde van ƒ 596.930 in de kluizen aanwezig was, zijn later voor de vervaardiging van bronzen 2½- en 1-centstukken gebruikt.

Zal men afgifte zilveren munten staken ?

Onverhoeds kwam op 5 Juni 1941 de instructie van mr. Rost van Tonningen dat ook de zilveren pasmunt zpu moeten worden ingetrokken; de Muntmeester staakte daarop de afgifte van zilveren munten. Wanneer echter twee dagen later onder de aandacht van den wnd. Secretaris-Generaal wordt gebracht, dat op Maandag 9 Juni de Munt niet de gebruikelijke afgifte van zilvergeld aan de centrale postkantoren zal doen, waardoor deze kantoren aan de wisselloketten , waar de groote bedryven pasmunt halen voor loonbetalingen, zullen mededeelen, dat de Munt de afgifte van zilver heeft gestaakt, trekt mr. Rost van Tonningen zijn genoemde instructie zonder verwyl in.

B 45749

H4312 – 0054

De invoering van de zinken munten.

Het toenemende tekort aan kleingeld leidde tot de invoering van den zinken stuiver op 19 December 1941. Een besluit van den 18den (Nederlandsche Staatscourant van 19/20 December 1941, no. 248) wijzigde tot dat doel de Muntwet 1901 en eenige daarmede verband houdende koninklijke besluiten. Zeer spoedig daarop volgde op dezelfde wijze de invoering van alle andere zinken munten, te weten de zinken cent en halve stuiver en het zinken dubbeltje en kwartje (Besluit van 10 Januari 1942, Nederlandsche Staatscourant van 15 Januari 1942, no. 10). Het zinken geld circuleerde thans naast het oude geld, voorzoover dat niet werd opgepot.

De onderscheidene mondelinge opdrachten aan den Muntmeester tot aanmaak van zinken munt, werden samengevat in een schrijven der Generale Thesaurie dd. 18 December 1942, waarbij het totaal der machtigingen beliep:

f. 17.500.000 aan 25-cent stukken
" 15.000.000 aan 10-cent stukken
" 2.500.000 aan 5-cent stukken
" 1.000.000 aan 2½cent stukken
" 3.500.000 aan 1-cent stukken

Bij schrijven van 13 October 1943 werden de bedragen der kwartjes en dubbeltjes elk met f 5.000.000 en de bedragen der stuivers en centen elk met f. 500.000 verhoogd.

Verminkte munten

Dat de nieuwe munten niet onverdeeld in den smaak vielen bleek o.m. uit het feit, dat verminking geen zeldzaamheid was, hetgeen door de zachtheid van het metaal werd begunstigd. Inkervingen, waarbij de W. een geliefd motief vormde, werden nog al eens aangetroffen. Dit leidde tot een onverwachte "waarschuwing" in de avondbladen van 24 Februari 1942, om geldstukken, welke door inkervingen of anderszins waren verminkt of veranderd aan te nemen, daar men zich bij het in het bezit hebben van zulke waardelooze geldstukken, aan ernstige moeilijkheden blootstelde. Op grond waarvan deze geldstukken "waardeloos" waren, en waarin de"ernstige moeilijkheden" zouden bestaan, werd voorloopig te raden gegeven. Een dag later volgde een aanschrijving aan de meeste Rijkscomptabelen, met opdracht de bedoelde verminkte geldstukken niet in betaling aan te nemen. Hetgeen daarvan in openbare kassen was, kon nog tot 6 Maart bij 's Rijks Munt worden ingewisseld. Daar is echter niets van dien aard binnengekomen.

B 45750

H4312 – 0055

Begin van intrekking der oude munten.
(nikkelen stuiver en bronzen cent).

In Maart 1942 nam de intrekking der oude munten een aanvang; door schrapping uit de Muntwet 1901 werden op 6 resp. 13 Maart 1942 de nikkelen stuiver en de bronzen cent buiten omloop gesteld (Nederlandsche Staatscouranten van 6/7 en 13/14 Maart 1942, nos. 46 en 51). De nikkelen stuiver kon nog tot en met 14 Maart en de bronzen cent tot en met 11 April worden ingewisseld bij de kantoren van de Nederlandsche Bank N.V. en bij de postkantoren, de bijkantoren en hulpkantoren der posterijen en de poststations in Nederland . Ruim toegemeten was de inwisselingstermijn allerminst.

Intrekking der overige oude munten ,te weten de zilveren munten en de bronzen halve stuiver.

De Nederlandsche Staatscourant van 4 September 1942, no.172, kondigde de intrekking per 5 September aan van al het zilver geld (rijksdaalder, gulden, halve gulden, kwartje en dubbeltje) benevens van den bronzen halven stuiver. Deze munten, alsmede de per 6 respectievelijk 13 Maart 1942 buiten omloop gestelde nikkelen stuiver en bronzen cent konden tot en met 19 September worden ingewisseld.

Naast andere redenen zal ook de uitermate korte termijn van inwisseling er toe hebben bijgedragen, dat de inwisseling geen groote vlucht nam. Dit was ook daarom een geluk, omdat noch de Munt, noch de normale middelen van geldtransport een metaalhoeveelheid tot een gewicht van ca. 2300 ton in zoo'n korten tijd zou hebben kunnen behandelen.

Inleveringsplicht

Weinig verandering bracht daarin het besluit in de Nederlandsche Staatscourant van 21 September 1942 no. 183, waarbij een verplichting tot inlevering van alle sedert 1 Maart 1942 ingetrokken munten in het leven werd geroepen. De munten , welke men reeds onder zich had , moesten uiterlijk 5 October 1942 worden ingeleverd bij een der kantoren van de Nederlandsche

Bank

B 45751

Bank of van de Posterijen; de munten welke men in de toekomst nog onder zijn berusting mocht verkrijgen, dienen uiterlijk drie dagen na de verkrijging te worden ingeleverd. Voor de ingeleverde munten is de nominale waarde in gangbare Nederlandsche betaalmiddelen vergoed. Niet nakoming van den inleveringsplicht werd bedreigd met een straf van hechtenis van ten hoogste zes maanden of geldboete van ten hoogste honderd duizend gulden, waarbij de munten moesten worden verbeurd verklaard.

Resultaat der inlevering

Hierna worden vermeld de binnengekomen bedragen aan ingetrokken munten, tevens uitgedrukt in percentages van de bedragen, welke naar schatting op dat moment in circulatie waren.

Soort	Ingeleverd	Geschatte circulatie op 1/1 '42 (in duizenden guldens)	Percentage ingeleverd
f. 2,50	f. 1.879.020.--	f. 69.329.-	2,7%
" 1.--	" 9.639.372.--	" 96.159.-	10,0%
" 0,50	" 428.635.--	" 6.615.-	6,5%
" 0,25	" 754.279.25	" 23.601.-	3,2%
" 0,10	" 1.131.861,70	" 21.572.-	5,3%
" 0,05	" 198.436,95	" 2.726.-	7,3%
" $0,02^5$	" 325.104,70	" 1.858.-	17,5%
" 0,01	" 514.148,48	" 5.221.-	9,9%

Hierbij moet in aanmerking worden genomen, dat het relatief hooge percentage voor de guldens zijn verklaring vindt in het feit, dat van het ingeleverde bedrag ca. f. 7,3 millioen afkomstig is van de Nederlandsche Bank, alwaar zich een hoeveelheid guldens in voorraad bevond. Het hooge percentage ingeleverde halve stuivers is ontstaan doordat deze munten goeddeels afkomstig zijn uit telefoontoestellen en uit muntmeters der gas- en electriciteits bedrijven, zoodat zij rechtstreeks in overheidskassen vloeiden en vandaar noodzakelijkerwijs voor een belangrijker deel dan de munten bij het publiek hun weg naar 's Rijks Munt vonden.

B 45759

H4312 – 0056

Overname van aan het Nederlandsche publiek toebehoorend goud

Tegen het eind van September 1940 stelde de leiding van het Duitsche vierjarenplan den eisch, dat, met gebruikmaking van de in de Deviezenverordening 1940 no. 27 gegeven bevoegdheid, het in Nederland aanwezige niet aan de Nederlandsche Bank toebehoorende goud zou worden gevorderd en aan de Duitsche Rijksbank tegen betaling zou worden afgestaan.

Na verschillende besprekingen, waarbij tevergeefs bezwaren tegen den eisch in het midden waren gebracht, richtte de President van de Nederlandsche Bank op 4 October 1940 een schrijven tot den Duitschen Commissaris bij die instelling, den heer Wohlthat, waarin er op gewezen werd, dat de betrokken secretarissen-generaal aan de totstandkoming van de Deviezenverordening hadden medegewerkt uit de overweging, dat de in het buitenland met het goud, dat van het Nederlandsche publiek gekocht zou worden, aan te schaffen goederen, ook aan Nederland ten goede zouden komen en derhalve het algemeen belang van het eigen land zouden dienen. Voorts werd de aandacht gevestigd op de onrust, die bij het publiek te verwachten was als gevolg van de geëischte goudopvordering aangezien daarin, zij het ten onrechte, ongetwijfeld een praecedent zou gezien worden van eene opvordering van effecten. In verband met een en ander werd nadrukkelijk gewezen op het groote belang, dat gelegen zou zijn in eene bekendmaking, blijkens welke het in te leveren goud bestemd zou worden voor de verschaffing aan Nederland van materiaal voor den wederopbouw en voor herstel van de werkgelegenheid.

Antwoord op dit schrijven werd niet ontvangen. Het zou bovendien weinig beteekenis gehad hebben, aangezien herhaaldelijk bleek, dat door of op last van eene Duitsche instantie naar Nederland gezonden goederen, na aankomst door of op last van eene andere Duitsche instantie in beslag genomen werden en aan de beoogde bestemming onttrokken werden.

Aan het publiek werd voor het overgenomen goud een bedrag van ten naastebij ƒ 71.300.000 uitbetaald.

B45753
H4312 - 0057

H4312 - 0058

Ook de aankoop van buitenlandsche betaalmiddelen ontsnapte niet aan de aandacht der bezetters. Talrijke buitenlandsche valuta's werden van het publiek overgenomen tot een gezamenlijk bedrag van f. 13.224.000.- ten gebruike door den bezetter.

Hetzelfde geldt voor de vordering van Zweedsche effecten. Hier betreft het een bedrag van Zw.Kr.10626600 waarvoor aan de inleveraars f. 4.623.100 betaald werd.

Diverse betalingen

1. Onder dit hoofd komt voor vermelding in aanmerking het op 7 Maart 1941 uit het reeds door den Staat gefinancierde clearingsaldo te Berlijn verleende crediet aan de "Treuhandverwaltung für das deutsch- niederländische Finanzabkommen" tot een bedrag van Rm. 100 millioen. Deze Treuhandverwaltung was eertijds in het leven geroepen ter behartiging van het in 1920 aan Duitschland in guldens verleende levensmiddelen- en grondstoffencrediet "Tredefina" oorspronkelijk groot f. 200 millioen, waarvan het levensmiddelen-crediet, groot f. 60 millioen, in enkele jaren door verrekening met de opbrengst van door Duitschland aan Nederland geleverde kolen was gedelgd en waarvan op het grondstoffencrediet op 30 April 1940 per saldo nog f. 66.647.216,81 uitstond. Dit bedrag is geleidelijk tot 31 December 1942 geheel afgelost; de aflossingen, welke na 1 April 1941, dus na het wegvallen van de deviezengrens, plaats vonden, geschiedden, met gebruikmaking van den aldus geschapen toestand, in marken. De rente op dit Tredefina-crediet I is achtereenvolgens verminderd tot 6% tot 3%.

Het Tredefina-crediet II, dat in 1941 werd verleend, luidde uit den aard der zaak in marken en had een looptijd van 12 jaar tegen eene rente van 3% over de opgenomen bedragen. Aan deze credietverleening lag van Nederlandsche zijde de bedoeling ten grondslag, een deel van het in Berlijn geaccumuleerde clearingsaldo te onttrekken aan de mogelijkheid van compensatie met gefingeerde, willekeurige tegenvorderingen van Duitschland en dat deel om te zetten in een zooveel mogelijk op commercieele basis berustend crediet. Ten tijde dier omzetting bleef het clearingsaldo nog binnen betrekkelijk beperkte grenzen zoodat het destijds zin had te trachten de zooeven omschreven bedoeling te verwezenlijken. De regeling werd door tusschenkomst van de Treuhandverwaltung, buiten den Rijkscommissaris en Dr.Fischböck om, in Berlijn met de Reichsbank

B45754

H4312 – 0059

tot stand gebracht. Dat zij niet strookte met de bedoeling van beide genoemde in Nederland werkzame Duitsche gezagsdragers, bleek duidelijk uit hun houding toen de regeling te hunner kennis kwam.

Het crediet was bestemd voor het verstrekken van langere credieten aan Duitsche en Nederlandsche industriëen in Duitschland of aan ondernemingen in Europa en in overzeesche gebieden, welke economische belangen dienden. Het geheele op 7 Maart 1941 ter beschikking gestelde bedrag van Rm. 100 millioen werd aanvankelijk in Duitsch schatkistpapier belegd, vervallende in Juli en Augustus van dat jaar. Sedert dien heeft de Treuhandverwaltung Rm. 80 millioen geleidelijk ter beschikking gesteld van een 23-tal ondernemingen, terwijl zij Rm. 20 millioen aldus verantwoordde: " overeenkomstig de beslissing van het vierjarenplan met goedkeuring van het Reichswirtschaftsministerium en de Directie van de Reichsbank alsmede van de Wirtschaftsstab beim Oberbefehlshaber Frankreich werd een vijandelijk vermogen van Fr.fr. 400 millioen tot gebruik in het Fransche economische leven overgenomen."

De credieten zijn gegarandeerd door eigendomsoverdracht van goederen en schepen, alsmede door borgtocht en hypotheek. De rente op het crediet werd op de vastgestelde tijdstippen door de Treuhandverwaltung overgemaakt.

2. Een tweede incidenteele betaling wordt gevormd door een aan de Nederlandsche Bank verleende vergoeding wegens het risico verbonden aan het geforceerde vervoer van goud; vergoed is f. 19.228.984,30 op 30 April 1941 en nadien nog een restant van f. 2.937.828,75 op 15 Mei 1942, wegens verlies van het z.g. Maasgoud.

De feiten dienaangaande zijn de volgende.

Bij geheime missive van 3 Mei 1940 bevestigde de toenmalige Minister van Financien de met den President van de Nederlandsche Bank gemaakte afspraak, dat bij een geforceerd goudvervoer naar het buitenland, wanneer dit met het oog op de internationale politieke situatie gewenscht mocht voorkomen, de Nederlandsche Bank geen aansprakelijkheid op zich behoefde te nemen voor het risico, dat uit dit geforceerd vervoer zou voortspruiten, ook wanneer het goud zou betreffen, dat de Nederlandsche Bank toebehoorde. De Staat zou in dergelijke omstandigheden het risico van dat vervoer op zich nemen.

Op 10 Mei 1940 , dus den eersten dag van den oorlog,

B 45755

H4312 – 0060

zond de Nederlandsche Bank 937 baren goud, berekend tegen f. 2.009.- per K.G. fijn tot een totale waarde van f. 22.122.945,58 van haar Bijbank te Rotterdam in een zeewaardige Nederlandsche loodsboot naar Engeland. Dit goud is niet ter bestemder plaatse aangekomen, aangezien de boot nog in den Nieuwen Waterweg op een drijvende mijn is geloopen en met het goud is gezonken. Op 1 Juni 1940 is de berging aangevangen, waarbij zich de moeilijkheid voordeed, dat een aantal kisten door de explosie vernield waren, zoodat ook losse baren aan de oppervlakte gebracht moesten worden door duikers, die wegens het getij slechts één uur per dag konden arbeiden. Nadat op 5 Juli 1940 duidelijk was geworden, dat de duikers geen verdere resultaten zouden bereiken (750 baren waren toen gelicht, waarvan de bergingskosten f. 3.970.- bedroegen) en hun werkzaamheden dienovereenkomstig gestaakt waren, werd op 16 Juli 1940 besloten te trachten het restant door baggeren aan het licht te brengen. Na geruimen tijd is al het goud behoudens 121 baren tot een totale waarde berekend naar f. 2.009.- per K.G. fijn van f. 2.893.958,75 te voorschijn gekomen. De opsporingspogingen zijn in den loop van het jaar 1942 gestaakt. Men stelde zich voor die pogingen te zijner tijd te hervatten; het zou eerst zin hebben daartoe over te gaan, wanneer het baggeren in den Nieuwen Waterweg onder gunstiger omstandigheden zou kunnen geschieden, dan toen tengevolge van de uit de bezetting voortvloeiende maatregelen het geval kon zijn.

Op de 816 geborgen baren is in Juli 1940 door de Kriegsmarine, Hafenkapitanat 2, Küstenbefehlshaber Südwest bij wijze van krijgsbuit beslag gelegd, waarna deze baren door het Prisenhof in Hamburg bij vonnis van 1 Maart 1941 zijn prijsverklaard, welk vonnis eerst op 5 Juli 1941 is uitgereikt. Tegen dit vonnis is hooger beroep aangeteekend. Inmiddels waren de 816 prijsverklaarde baren door den Rijkscommissaris bij het Prisenhof overeenkomstig art. 68a van de Prisengerichtsordnung ten behoeve van het Duitsche Rijk zonder schadeloosstelling gevorderd en tengevolge daarvan op 30 April 1941 door de Nederlandsche Bank naar Berlijn gezonden. Op dien datum heeft de bank op grond van de garantie van 3 Mei 1940 's Rijks Schatkist voor de tegenwaarde ad. f. 19.228.984,30 belast. De 121 niet achterhaalde baren, welke nog immer voor f. 2.893.958,75

B45756

in de boeken van de Bank voorkwamen, zijn 15 Mei 1942 ten laste van de schatkist gebracht, tezamen met f. 43.870.- wegens tot op dat tijdstip gemaakte bergings- en opsporingskosten.

Het is wel duidelijk, dat het begrip krijgsbuit hier ver gezocht is geweest. Ook Prof. François en Mr. Bink, adviseuren resp. van het Departement van Financiën en van de Bijbank van de Nederlandsche Bank, hebben dit bij de behandeling uitvoerig en met redenen omkleed doen uitkomen.

3. De credieten aan de Duitsche celwolindustrie vormen weer een andere incidenteele betaling. De Staat heeft een tweetal credieten moeten verleenen aan de Duitsche celwolindustrie, waarvoor de benoodigde markenbedragen zijn gekocht bij de Nederlandsche Bank, die haar markentegoed dientengevolge met een bedrag van R.M. 80 millioen zag verminderen.

Het celwolcrediet I, tot een bedrag van R.M. 60 millioen, rentende 3%, is verleend voor den tijd van 12 jaar, met aflossingen in tien gelijke jaarlijksche termijnen van 1944 t/m. 1953, terwijl versterkte aflossing is toegelaten. Het bedrag is in drie gelijke deelen ter beschikking gesteld van een drietal fabrieken te Lenzing, Wittenberge en Küstrin, waarvoor de Reichskredit-Gesellschaft A.G. te Berlijn als trustee optreedt; zij is tevens borge voor rente en aflossing.

Het celwolcrediet II is een wisselcrediet ter grootte van R.M. 20 millioen aan de Zellwolle- und Kunstseide Ring, welke op haar leden wissels zou trekken met looptijden van telkens een jaar. Deze wissels worden door de Reichs-Kredit-Gesellschaft à meta met de Commerzbank te Berlijn in disconto genomen, waarvoor de benoodigde bedragen uit het verleende crediet aan de Reichs-Kredit-Gesellschaft ter beschikking worden gesteld, tegen een rente van 2½% per jaar. De wissels worden door de Reichs-Kredit-Gesellschaft resp. de Commerzbank in depôt genomen en in geval van regres desverlangd aan den Staat ter beschikking gesteld, voorzien van het endossement van de Reichs-Kredit-Gesellschaft resp. de Commerzbank, ieder voor de helft.

B 45757

H4312 – 0061

Op dit crediet moest in de jaren 1942 t/m. 1946 worden afgelost resp. 1-1½-2½-3½-11½ millioen. De bedragen der in disconto te geven wissels werden telkenjare met de afgeloste bedragen pro rata parte verminderd.

De beide credieten zijn geadministreerd door de Nederlandsche Bank, die voor haar bemoeiingen 1/16 °/oo per jaar over het gemiddelde bedrag der credieten heeft ontvangen.

De aanvankelijke bedoeling de credieten te verstrekken uit het clearingsaldo te Berlijn heeft tenslotte geen uitvoering gekregen, aangezien dat saldo inmiddels reeds op andere wijze was besteed.

4. Ten slotte verdienen te dezer plaatse vermelding de bedragen die voor de financiering van de, van den aanvang af tot mislukking gedoemde Nederlandsche Oost-compagnie, ter beschikking gesteld zijn. Het aandeelenkapitaal dezer instelling werd ten laste gebracht van den Staat, de Nederlandsche Bank en de gemeenten Amsterdam en Rotterdam ten beloope van f. 62.500 voor elk, tot een gezamenlijk bedrag derhalve van f. 250.000. Bovendien werd ten laste van 's Rijks Schatkist per saldo beschikt over een gezamenlijk bedrag van f. 26.420.444,83 zoodat dit experiment Nederland op ruim f. 26.670.000 te staan kwam.

De inhoud van dit geschrift moet voor iederen lezer duidelijk maken, dat de kwalificaties die hierboven van het Duitsche financiëele gedrag ten aanzien van het overheerschte Nederland gegeven werden, als uiterst gematigd moeten aangemerkt worden. Een ernstiger wanbeheer en eene geleidelijk in bruutheid toenemende, uitsluitend op het dienen van Duitsch belang gerichte gedragslijn zijn wel niet denkbaar. Dat hier eene enorme schuld te verrekenen valt, kan door niemand ontkend worden. Het is het goed en onafwijsbaar recht van Nederland, de erkenning van die schuld te eischen. Moge de wereld dien eisch als rechtmatig en gegrond aanvaarden en aan die aanvaarding de voor de hand liggende consequenties verbinden.

Amsterdam, September 1945.

845758

H4312 - 0062

POLITIEKE OPSPORINGS-
DIENST 's-GRAVENHAGE E.O.

R A P P O R T

Afd.Vreemdelingen
en
Oorlogsmisadigers

Onderwerp:
Door Nederland geleden schade wegens eenzijdige opheffing door Duitschland van de Deviezengrens tusschen Nederland en Duitschland op 1 April 1941.

Ik, ondergeteekende, WILLEM BROEDER, Hoofd van de Afdeeling Vreemdelingen en Oorlogsmisdadigers bij den Politieken Opsporingsdienst voor 's-Gravenhage e.o., rapporteer, na daartoe bekomen opdracht van het Departement van Justitie betreffende nevenvermeld onderwerp het volgende:

Dit rapport is te onderscheiden in 2 gedeelten:
1. gegevens mij verstrekt door Dr.H.M.Hirschfeld, tijdens de bezetting Secretaris-Generaal van de Departementen van Handel, Nijverheid en Scheepvaart en van Landbouw en Visscherij, welke meer in het algemeen een overzicht geven van de tot stand koming van de Verordening betreffende de opheffing van de Deviezengrens en wie daarvoor verantwoordelijk moet worden geacht.
2. gegevens, verstrekt door het Departement van Financiën, welke aangeven de gevolgen, welke deze verordening voor Nederland heeft gehad.

Verklaring van Dr.H.M.Hirschfeld.

De Verordening No.65/1941 afgekondigd in het Verordeningenblad voor het bezette Nederlandsche gebied d.d. 1 April 1941 werd onderteekend door Dr.A.Seyss Inquart, die de verantwoordelijkheid voor dezen maatregel draagt. Deze maatregel beoogde de intrekking van het Deviezenbesluit 1941 in het verkeer tusschen het bezette Nederlandsche gebied, eenerzijds en het Duitsche Rijk anderzijds. Het Deviezenbesluit 1941 (No.63/1941) was door de destijds bevoegde Nederlandsche Secretarissen Generaal onderteekend. De maatregel, welke door Dr.Seyss Inquart was onderteekend beoogde dus de doorbreking van een maatregel, welke door het destijds bevoegde Nederlandsche gezag was afgekondigd, ten einde Duitsche belangen ten detrimente van Nederland te bevoordeelen.

Door deze maatregel werd aan de Nederlandsche bestuursorganen een belangrijk controlemiddel ontnomen op de verwerving van goederen door de bezettende macht in Nederland, welke aan het economische leven van Nederland ontrokken werden ten bate van Duitschland. Voorts werd een ongecontroleerde verwerving van effecten welke zich in Nederlandsch bezit bevonden mogelijk tegen betaling in Duitsche betaalmiddelen. In het algemeen werd door deze Duitsche maatregel de weg tot financieel machtsmisbruik door Duitsche autoriteiten en andere vijandelijke lichamen ongecontroleerd opengesteld.

De Rijkscommissaris voor het bezette Nederlandsche gebied heeft deze maatregel getroffen op uitdrukkelijk advies van Dr.H.Fischböck, Commissaris Generaal voor Economie en Financiën. Dit geschiedde tegen den uitdrukkelijken wensch en het advies der Nederlandsche autoriteiten. Mede in verband met gelijktijdig van Duitsche zijde gestelde ontoelaatbare eischen op het gebied der bezettingskosten heeft Mr.L.J.A.Trip, President van de Nederlandsche

H4312 - 0063

R 45759

H4312 - 0064

Bank en destijds tevens Secretaris Generaal van het Departement van Financiën, uit protest tegen deze maatregelen ontslag uit zijn functies genomen. De door de Duitschers bij de Nederlandsche Bank benoemde commissaris Staatsrat H.Wohlthat was eveneens tegenstander van de getroffen maatregel. Hij heeft zich daartegen verzet, hetgeen leidde tot een bespreking van de bezettingsautoriteiten met de Duitsche Regeering in Berlijn, waarbij het advies van Dr.Fischböck werd opgevolgd. Staatsrat Wohlthat werd toen van Duitsche zijde van zijn functie ontheven.

De Rijkscommissaris benoemde Mr.M.M.Rost van Tonningen tot President van de Nederlandsche Bank en kort daarop ook tot waarnemend Secretaris Generaal van het Departement van Financiën, mede omdat deze persoon bereid was de door de Duitschers gewenschte maatregelen uit te voeren.

Door deze maatregel werd het financieele en economische belang van Nederland op de meest ernstige en catastrophale wijze geschaad. In de andere bezette gebieden in het Westen van Europa (België, Frankrijk, Denemarken en Noorwegen) heeft men van Duitsche zijde geen maatregelen genomen tot opheffing van de deviezengrens. In deze landen werden wel andere maatregelen doorgezet, die voor een groot deel soortgelijke gevolgen hadden. Het is vooral Dr.Fischböck geweest, die de meest vèrstrekkende roof-bevorderende maatregelen heeft doorgezet.

De verantwoordelijkheid voor deze voor Nederland zoo uitermate schadelijke maatregel lag dus geheel bij Dr. A.Seyss Inquart en Dr.H.Fischböck.

Verklaring van het Departement van Financiën.

Om een duidelijk inzicht te verkrijgen in de door Nederland geleden schade wegens eenzijdige opheffing door Duitschland van de Deviezengrens tusschen Nederland en Duitschland op 1 April 1941 dient allereerst een overzicht te worden gegeven van de ontwikkeling van het betalingsverkeer van Nederland sedert 10 Mei 1940, het tijdstip waarop de oorlog uitbrak, tot het tijdstip der bevrijding op 7 Mei 1945 door de Geallieerden.

Ten aanzien hiervan kan het volgende worden opgemerkt.

De Duitsche bezetting heeft ingrijpende veranderingen in de betalingsbalans van Nederland teweeggebracht. Het spreekt vanzelf, dat ons betalingsverkeer over de grenzen zich in sterke mate op dit land ging richten.

In de eerste plaats kwam dit tot uiting bij de verrekeningen wegens goederentransacties; waar het goederenverkeer met Duitschland vóór den oorlog omstreeks 20% van het geheele buitenlandsche goederenverkeer uitmaakte, steeg dit percentage gedurende de bezetting tot ruim 80%. Terwijl wij vóór den oorlog een aanzienlijk importsaldo met Duitschland hadden, steeg de export naar dat land gedurende de bezetting zoodanig, dat er een belangrijk exportsaldo ontstond Hiertoe droeg ook de omstandigheid bij, dat de import in de laatste bezettingsjaren aanmerkelijk was afgenomen.

- In -

B 45760

H4312 - 0065

In tegenstelling tot de remises uit goederenleveranties daalden de ontvangsten uit Duitschland wegens rente, huren en diensten (vooral vrachten) aanvankelijk aanmerkelijk, zij het dat deze zich later weer eenigszins herstelden. Van grootere beteekenis is in dit verband geweest, dat aanvankelijk door speciale transfer-bepalingen de overmakingen van hoofdsommen over de clearing in sterke mate werden belemmerd. Deze belemmeringen vervielen uiteraard bij het wegvallen van de deviezengrens op 1 April 1941; van dat oogenblik af kwam er een stroom van Duitsch kapitaal naar Nederland, hetgeen de betalingsbalans, welke door het goederenverkeer al scheef was getrokken, nog meer ten ongunste van Nederland belastte.

Inmiddels was in Juni 1940 een Deviezenverordening uitgevaardigd, waarbij het internationale betalingsverkeer van het bezette Nederlandsche gebied geregeld werd. Op grond van deze verordening werd een registratie gehouden van het Nederlandsche deviezenbezit. Goud en andere edele metalen, buitenlandsche betaalmiddelen en geldswaardige papieren moesten worden aangemeld en op verlangen aan de Nederlandsche Bank worden verkocht. Buitenlandsche vorderingen moesten aan deze instelling worden overgedragen. Het opgevorderde goud en een deel van de buitenlandsche betaalmiddelen is daarna aan de Deutsche Reichsbank overgedragen. De tegenwaarde ervan werd aan de Nederlandsche Bank in R.M.vergoed.

Op 1 April 1941, toen het betalingsverkeer met Duitschland werd vrijgegeven, vertoonde de clearing, die eind 1939 vrijwel in evenwicht was geweest, tengevolge van al deze factoren, die de betalingsbalans voor Nederland ongunstig beinvloedden, voor Nederland een saldo-vordering van ruim f 400.- millioen. Het systeem der clearing bracht mede, dat een dergelijke scheeve verhouding een groote vertraging bij de uitbetaling van Nederlandsche vorderingen op Duitschland moest veroorzaken, ware het niet dat van Duitsche zijde verlangd was, dat uitbetaling zou plaats vinden door voorschotverleening van Staatswege. Dit bracht met zich mede, dat genoemde saldo-vordering geheel uitstond ten name van den Nederlandschen Staat, hetgeen de Duitsche Regeering weer aanleiding gaf om zonder veel omhaal van genoemd bedrag f 300.- millioen af te schrijven als betaling aan de Duitsche schatkist wegens "Buiten Nederland gevallen kosten der militaire bezetting" (de binnenslands vallende bezettingskosten zijn direct door de Nederlandsche schatkist gefinancierd).

Na bovengenoemd tijdstip liep het betalingsverkeer met Duitschland niet meer over de clearing, maar direct van bank tot bank, zoodat Nederlandsche banken uit hoofde van export- en andere transacties een directe vordering kregen op Duitsche banken. Bij de omrekening daarvan moest een vaste koersverhouding van R.M.100 = f 75.36 worden toegepast. Het spreekt welhaast vanzelf, dat de particuliere

- banken -

B 45761

H4312 - 0066

banken weinig lust hadden deze hooge bedragen aan R.M. aan te houden, maar zich beijverden deze aan de Nederlandsche Bank over te dragen, zoodat men kan zeggen, dat in de stijging van de vordering op Duitschland van de Nederlandsche circulatiebank practisch het geheele actieve betalingsverkeer met Duitschland tot uitdrukking komt. Het verloop van deze vordering was als volgt:

1 April	1941	ƒ 235,-	millioen
31 December	1941	ƒ 1083,-	"
31 December	1942	ƒ 1893,-	"
31 December	1943	ƒ 3214,-	"
1 April	1944	ƒ 3817,-	"
26 Juni	1944	ƒ 4213,-	"
1 Mei	1945	ƒ 4488,-	"

Het tempo van de stijging dezer vorderingen was vnl. in de laatste bezettingsjaren aanzienlijk versneld. Terwijl de toeneming in 1943 ruim f 1300,- millioen bedroeg, maakte zij reeds in het eerste halfjaar 1944 rond ƒ 1,- milliard uit.

Deze toeneming geeft de snelheid aan, waarmede Nederland, zij het tegen betaling in R.M., werd leeggeroofd.

Na 1 Juli 1944 nam de toeneming af, sloeg deze zelfs om in een vermindering. Dit evenwel niet vanwege een geringer aanbod van R.M., maar omdat de Staat van de Nederlandsche Bank een groot gedeelte der R.M.portefeuille overnam. Volgens den stand van 's Rijks kas was op 31 Juli 1944 op deze wijze voor rond ƒ 600,- millioen aan dergelijke vorderingen overgenomen. Bij de Nederlandsche Bank waren als gevolg daarvan de buitenlandsche vorderingen op genoemd tijdstip tot ƒ 3835,- millioen verminderd.

De totale stijging van de vordering der Nederlandsche Bank op Duitschland bedroeg tot 1 Mei 1945 rond f 4390,- millioen. Zij zou nog ongeveer ƒ 2000,- millioen hooger zijn geweest, indien niet gedurende de laatste bezettingsjaren maandelijks betalingen uit hoofde van de bezettingskosten aan de Duitsche schatkist waren gedaan, welke te Berlijn van het tegoed der Nederlandsche Bank zonder meer werden afgeschreven.

Derhalve mag worden aangenomen, dat de vordering van de Nederlandsche Bank op Duitschland sedert de opheffing van de Deviezengrens met rond ƒ 6300,- millioen is gestegen, uit hoofde van transacties, waarop de Nederlandsche autoriteiten nagenoeg geen controle hadden.

Daar de waarde dezer vordering, gelet op de economische en monetaire situatie, waarin Duitschland zich thans bevindt, geheel afhankelijk is van de hoeveelheid goederen en diensten, welke met de R.M.vordering zou kunnen worden gekocht, kan worden vastgesteld, dat de Nederlandsche volkshuishouding door de bovenbeschreven financieele manipulatie van Duitschland ernstig is geschaad, daar de

- opheffing -

B 45762

H4312 - 0067

opheffing van de Deviezengrens in de practijk daarop neerkwam, dat de bezetter, vrijwel zonder eenige beperking, door betaling in Rijksmarken, kon beschikken over den Nederlandschen goederenvoorraad en de Nederlandsche productie.

Niettemin kan de schade uit dien hoofde eenerzijds niet zonder meer worden gelijkgesteld aan het bedrag van ƒ 6300,- millioen. Daartoe dient te worden nagegaan in hoeverre de vordering van de Nederlandsche Bank ontstaan is uit hoofde van transacties, die de Nederlandsche volkshuishouding in werkelijkheid hebben geschaad. Bij nader onderzoek blijkt nu, dat deze vordering betrekking heeft op aankoopen hier te lande door Duitschers van goederen van allerlei aard, aandeelen, obligaties en andere waardepapieren, voorts op het verrichten van gedwongen diensten door Nederlandsche ondernemingen voor Duitschland in het kader van het verdelingsverkeer, doch ook op rentebetaling door Duitschland, op overmaking van door gedeporteerde Nederlanders in Duitschland verdiend loon en wegens schuldaflossing door Duitschland. In dit verband zij in het bijzonder nog vermeld, dat Nederland voor den oorlog voor rond ƒ 1,5 milliard aan belangen in Duitschland had, die in verband met de opheffing van de Deviezengrens, onder pressie van den bezetter, voor ruim 80% door Nederland zijn gerealiseerd. De vordering van de Nederlandsche Bank op Duitschland werd dienovereenkomstig vergroot.

Op grond van het vorenstaande dient er derhalve rekening mede te worden gehouden, dat in deze vordering enkele posten zijn begrepen, welke niet zijn terug te brengen tot transacties, die de Nederlandsche volkshuishouding als zoodanig hebben geschaad. De werkelijke schade door de opheffing van de Deviezengrens kon worden gesteld op ƒ 5,5 milliard.

Anderzijds dient evenwel te worden vastgesteld, dat de opheffing van de Deviezengrens niet alleen tengevolge had, dat de voormalige Duitsche bezetter op aanzienlijk gemakkelijker wijze kon beschikken over den vermogensvoorraad van Nederland en over de vruchten van den Nederlandschen arbeid, welke schade, als boven uiteengezet, wordt begroot op ƒ 5,5,- milliard, doch tevens mede oorzaak was van de ernstige economische en monetaire ontwrichting van de Nederlandsche volkshuishouding.

Het door de betreffende financieele manipulatie van den bezetter ontstane actieve saldo van de Nederlandsche betalingsbalans werd - als gemeld - gefinancierd door de Nederlandsche Bank, die er bankbiljetten voor uit gaf, hetgeen een zeer aanzienlijke geldruimte in Nederland veroorzaakte.

- Zoo -

B 45763

H4312 - 0068

Zoo bedroeg het aanbod van Rijksmarken in de periode van 1 April 1941 - 1 April 1944 ruim ƒ 4700,- millioen, waardoor de circulatie van bankbiljetten en giraal geld in Nederland een dienovereenkomstige vergrooting onderging. Mede in verband met de gedurende de bezettingsperiode steeds toenemende goederenschaarste, moet worden geconstateerd, dat deze geldverruiming een funesten invloed had op het Nederlandsche economische leven en in het bijzonder den zwarten handel stimuleerde. De opheffing van de Deviezengrens had derhalve niet slechts gevolgen van economisch-financieelen aard, doch ook van zedelijken aard.

Tenslotte dient in dit verband nog te worden opgemerkt, dat in het door de Nederlandsche Regeering opgestelde en bij de Groote Mogendheden ingediende Memorandum inzake den schadevergoedingseisch van Nederland jegens Duitschland, de schade door opheffing van de Deviezengrens slechts summier wordt aangestipt.

Daar deze schade, zooals boven is uiteengezet, zich in hoofdzaak manifesteert in schade, toegebracht aan den Nederlandschen vermogensvoorraad en schade wegens beschikking door Duitschland over het product van den Nederlandschen arbeid gedurende de periode van 1 April 1941 - 7 Mei 1945, is deze in het betreffende Memorandum opgenomen onder de schade wegens inbeslagneming van goederen door den bezetter en onder schade wegens gedwongen overdracht van een deel der Nederlandsche productie aan Duitschland. In dit Memorandum wordt eerstbedoelde schade op ƒ 3640,- millioen, laatstbedoelde schade op ƒ 6000,- millioen begroot, in totaal derhalve op ƒ 9640.- millioen. Dit bedrag heeft derhalve niet alleen betrekking op goederen, effecten en diensten, waarover door den bezetter door middel van gewone betaling is beschikt en waarvan de tegenwaarde voor een bedrag van rond ƒ 5500,- millioen geacht kan worden te zijn begrepen in de vordering van de Nederlandsche Bank ad ƒ 6300,- millioen op Duitschland, doch ook op goederen, effecten e.d., waarover de bezetter heeft beschikt door inbeslagneming, roof of andere soortgelijke maatregelen.

Hiervan naar waarheid opgemaakt dit rapport, te 's-Gravenhage, 10 December 1945.

De Rapporteur,

W.Broeder.

B 45764

H4312 – 0069

H-4312

R F
Exhibit
123

RF 123

B 45697